

Raport podsumowujący badanie mieszkańców Krakowa żyjących w ubóstwie ekonomicznym

Badanie skali ubóstwa w Krakowie
w kontekście procesu rewitalizacji

Kraków, listopad 2022

Tytuł: Raport podsumowujący badanie mieszkańców Krakowa żyjących w ubóstwie ekonomicznym

Autor: Tomasz Schimanek

Współpraca: Artur Jurkowski

© Copyright Bank Żywności w Krakowie

Bank Żywności w Krakowie dziękuje wszystkim osobom, które zaangażowały się w badanie, przede wszystkim uczestnikom wywiadów, przedstawicielom podmiotów, które wypełniły ankietę oraz osobom, które przeprowadziły wywiady.

Spis treści

1. PODSTAWOWE INFORMACJE O BADANIU	5
2. NAJWAŻNIEJSZE WYNIKI BADANIA.....	10
2.1. ANALIZA DANYCH ZASTANYCH.....	10
2.2. ANKIETA	30
2.3. WYWIADY	43
3. PODSUMOWANIE WYNIKÓW BADANIA.....	62

1. PODSTAWOWE INFORMACJE O BADANIU

Bank Żywności w Krakowie realizuje w 2022 roku na zlecenie Miasta Krakowa zadanie publiczne w zakresie rewitalizacji pn. *Badanie skali ubóstwa w Krakowie w kontekście procesu rewitalizacji*. Zadanie polega na przeprowadzeniu badania dotyczącego sytuacji mieszkańców Krakowa żyjących w ubóstwie ekonomicznym, opracowanie na podstawie wyników badania programu wsparcia dla osób żyjących w trudnej sytuacji ekonomicznej oraz jego wdrożenie. Celem programu jest zmniejszenie skali degradacji społecznej mieszkanki i mieszkańców Krakowa i poprawi się ich sytuacja życiowa.

Zadanie jest realizowane od maja do końca grudnia 2022 roku. W chwili publikacji niniejszego raportu (początek listopada) zakończone zostało badanie i rozpoczęte zostały prace nad opracowaniem programu. W połowie grudnia program ma zostać zaprezentowany publicznie, co rozpocznie proces jego wdrożenia. W badaniu uwzględniony został kontekst rewitalizacji Krakowa.

Badanie zostało przeprowadzone w okresie od czerwca do września 2022 roku. W październiku przeprowadzona została analiza zebranych danych. Efektem analizy są dwa dokumenty opublikowane w listopadzie 2022 roku: niniejszy **raport** podsumowujący wyniki przeprowadzonego badania i **diagnoza** sytuacji mieszkańców Krakowa, obejmująca najważniejsze wyniki badania, wnioski i rekomendacje dotyczące mającego powstać programu wsparcia. Raport i diagnoza dostępne są na stronie internetowej Banku Żywności w Krakowie: <https://krakow.bankizywnosci.pl>

Celem ogólnym badania było zebranie danych dotyczących mieszkańców Krakowa żyjących w trudnej sytuacji ekonomicznej, a w szczególności: skali ubóstwa ekonomicznego, jego uwarunkowań, skutków oraz wsparcia oferowanego mieszkańcom. Badanie obejmowało trzy elementy: **wywiady** z mieszkańcami Krakowa znajdującymi się w trudnej sytuacji ekonomicznej, **ankietę** internetową skierowaną do podmiotów oferujących im wsparcie oraz **analizę danych zastanych** dotyczących przedmiotu badania. Głównym ekspertem badania oraz autorem raportu i diagnozy jest Tomasz Schimanek.

W badaniu, w szczególności w trakcie przeprowadzania wywiadów, starano się nie używać takich pojęć, jak ubóstwo czy bieda, zakładając, że mogą być one **stygmatyzujące** przede wszystkim dla osób, których dotyczą. Zostały one zastąpione takimi określeniami, jak trudna

sytuacja ekonomiczna czy też niedostatek. Choć nie są to znaczeniowo tożsame pojęcia, to **ubóstwo ekonomiczne, niedostatek, trudna sytuacja ekonomiczna** są również w niniejszym raporcie używane zamiennie dla określenia sytuacji, w której osobom lub rodzinom brakuje środków finansowych na zaspokojenie wszystkich podstawowych potrzeb.

Wywiady z osobami w trudnej sytuacji ekonomicznej

Podstawą badania były wywiady z osobami żyjącymi w trudnej sytuacji ekonomicznej, która zdefiniowana została na użytek badania jako brak środków finansowych wystarczających do zaspokojenia podstawowych potrzeb. Przyjęto zatem **subiektywne kryterium ubóstwa ekonomicznego** oparte na odczuciu osoby badanej, a nie na obiektywnych kryteriach, np. dochodowych. Wynikało to z jednej strony z przekonania realizatorów badania, że obiektywne kryteria nie są użyteczne w ocenie indywidualnej sytuacji osób i rodzin, z drugiej z braku możliwości weryfikacji takich kryteriów w ramach prowadzonych wywiadów.

Celem głównym wywiadów było zebranie od osób żyjących w niedostatku informacji i opinii na temat ich sytuacji życiowej, jej przyczyn, skutków, sposobów jej poprawy.

Kwestie szczegółowe poruszone w wywiadach to:

- poziom osiągniętych dochodów i ich główne źródła,
- okres pozostawania w niedostatku,
- główne przyczyny i skutki pozostawania w trudnej sytuacji ekonomicznej,
- działania, które osoby badane podejmowały, aby poprawić swoją sytuację ekonomiczną i przyczyny braku tej poprawy,
- instytucje i organizacje, z których wsparcia korzystały badane osoby i ocena uzyskanej pomocy,
- działania, które według badanych mogłyby pomóc im poprawić swoją sytuację materialną, a także poprawić sytuację innych mieszkańców Krakowa żyjących w ubóstwie ekonomicznym,
- podmioty odpowiedzialne - według badanych - za poprawę ich sytuacji,

- identyfikacja osób, które pozostają w niedostatku i nie korzystają z żadnej pomocy otoczenia oraz przyczyn tej sytuacji,
- rozpoznawalność procesu rewitalizacji Miasta Krakowa,
- podstawowe dane respondentów (wiek, płeć, sytuacja rodzinna, osiągnięte dochody, dzielnica, w której zamieszkują).

Wywiady miały charakter ustrukturyzowany, aby móc porównać odpowiedzi udzielone przez respondentów. Opierały się na dwóch kwestionariuszach, jednym przeznaczonym dla osób mieszkających samotnie, drugim dla osób mieszkających z co najmniej jedną osobą. Kwestionariusze uwzględniały opisane wyżej kwestie w formie pytań, z których większość miała charakter półotwarty, to znaczy respondenci wskazywali właściwą odpowiedź z listy, którą przedstawiała im osoba przeprowadzająca wywiad, ale mieli również możliwość udzielenia własnych odpowiedzi.

Największym wyzwaniem było dotarcie do osób żyjących w trudnej sytuacji ekonomicznej. Bank Żywności nie dysponuje bazą danych takich osób, a z uwagi na ochronę danych osobowych, w tym danych wrażliwych, nie ma dostępu do baz danych prowadzonych przez inne instytucje czy organizacje. Problem ten został rozwiązany w ten sposób, że Bank Żywności uzyskał zgodę kilku współpracujących z nim organizacji pomagających m.in. osobom żyjącym w ubóstwie, na przeprowadzenie wywiadów wśród beneficjentów tych organizacji. Wywiady zostały przeprowadzone przez pracowników, współpracowników lub wolontariuszy tych organizacji, którzy zostali w tym celu odpowiednio przygotowani.

Osoby, które uczestniczyły w wywiadach nie stanowią zatem próby reprezentatywnej, ale realizatorzy badania zadbali o zróżnicowanie respondentów. Po pierwsze w wywiadach wzięli udział beneficjenci różnych pod względem profilu działania organizacji, a po drugie osoby przeprowadzające wywiady starały się dobierać osoby zróżnicowane pod względem płci i wieku. Wywiady miały charakter anonimowy.

Wywiady zostały przeprowadzone pomiędzy lipcem a wrześniem 2022 roku, najczęściej w siedzibach organizacji. Udział w wywiadach uzależniony był od trzech kryteriów. Pierwsze to zgoda zainteresowanego na udzielenie wywiadu, drugie to ukończony 18. rok życia, trzecie to pozostawanie w trudnej sytuacji ekonomicznej. Osoby przeprowadzające wywiady uzyskiwały ustne zgody osób, z którymi chciały je przeprowadzić, pozostałe dwa kryteria

uwzględnione były w formie pytań w kwestionariuszach wywiadu. Kryterium ubóstwa ekonomicznego miało charakter subiektywny, sami respondenci oceniali, czy ich dochody (lub dochody ich gospodarstw domowych) wystarczają na zaspokojenie podstawowych potrzeb. W sytuacji, w której osoba nie wyraziła zgody na rozmowę, była niepełnoletnia lub osiągała dochody wystarczające do zaspokojenia podstawowych potrzeb wywiady nie były dalej kontynuowane. Z informacji uzyskanych od osób przeprowadzających wywiady wynika, że beneficjenci organizacji, do których się zwracali, dość chętnie godzili się na udział w wywiadach. Wynikało to z kilku powodów:

- beneficjenci organizacji z reguły znali, przynajmniej z widzenia, osoby przeprowadzające wywiady, mieli do nich zaufanie,
- chcieli, aby inni usłyszeli o ich problemach,
- wiedzieli, że wywiad jest anonimowy i że nie potrwa dłużej niż 30 minut, choć zdarzały się wywiady trwające nawet godzinę.

Ankieta skierowana do podmiotów publicznych i niepublicznych pomagających osobom w trudnej sytuacji ekonomicznej

Ankieta została przeprowadzona w lipcu 2022 roku. Udział w ankiecie był dobrowolny. Miała formę on-line, zaproszenie do jej wypełnienia skierowane zostało drogą e-mailową do ponad 200 podmiotów: instytucji samorządowych Miasta Krakowa, organizacji pozarządowych oraz jednostek kościelnych działających w Krakowie. Realizatorzy badania dwukrotnie przypominali o wypełnieniu ankiety.

Celem głównym ankiety było zebranie informacji i opinii o mieszkańcach Krakowa żyjących w niedostatku od instytucji publicznych, organizacji pozarządowych i placówek kościelnych, które na co dzień pracują z tymi osobami.

Cele szczegółowe ankiety:

- zebranie informacji o skali i zakresie pomocy oferowanej przez badane instytucje publiczne i niepubliczne osobom żyjącym w ubóstwie ekonomicznym,

- zebranie informacji i opinii badanych dotyczących sytuacji osób żyjących w ubóstwie ekonomicznym (skala ubóstwa, jego przyczyny, skutki, dzielnice Krakowa, grupy społeczne szczególnie dotknięte problemem ubóstwa, dostępna pomoc),
- zebranie opinii na temat tego, co skutecznie mogłoby pomóc osobom żyjącym w ubóstwie ekonomicznym poprawić swoją sytuację ekonomiczną i od kogo to zależy,
- zebranie podstawowych informacji dotyczących działalności instytucji i organizacji, które pomagają osobom żyjącym w ubóstwie, a także informacji o innych instytucjach i organizacjach pomagającym mieszkańcom Krakowa znajdującym się w trudnej sytuacji finansowej.

Ankieta, nie licząc metryczki, zawierała 19 pytań, w większości półotwartych. Na ankietę odpowiedziało 51 podmiotów, w tym jeden spoza Krakowa, stąd nie został on uwzględniony w analizie wyników badania.

Kilka kwestii, na przykład przyczyny ubóstwa, skutki, skuteczne sposoby poprawy sytuacji materialnej czy odpowiedzialność za tę poprawę zostało uwzględnionych zarówno w ankiecie, jak i wywiadach, aby dodatkowo porównać perspektywy patrzenia na nie samych zainteresowanych i podmiotów, które im pomagają.

Analiza danych zastanych

Uzupełnieniem wywiadów oraz ankiety była analiza danych zastanych dotycząca mieszkańców Krakowa żyjących w ubóstwie ekonomicznym i wsparcia udzielanego im przez podmioty publiczne i niepubliczne działające na terenie Miasta. W analizie wykorzystano głównie dane statystyczne Głównego Urzędu Statystycznego (GUS), dane Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie, dane Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Krakowie oraz dane ze strategii, programów i sprawozdań Urzędu Miasta w Krakowie.

Analiza danych zastanych okazała się tylko w części użyteczna, z punktu widzenia przeprowadzonego badania, z kilku powodów:

- niektóre dane są dostępne jedynie dla poziomu ogólnopolskiego,
- część danych dotyczy szerszej populacji, nie tylko osób żyjących w ubóstwie,

- część danych była już nieaktualna, pochodziły sprzed 5 a nawet 10 lat, a nowsze dane nie były dostępne,
- niektóre dane dotyczące tych samych kwestii różnią się w zależności od tego, z jakiego źródła pochodzą.

2. NAJWAŻNIEJSZE WYNIKI BADANIA

2.1. ANALIZA DANYCH ZASTANYCH

Ubóstwo ekonomiczne wśród mieszkanek i mieszkańców Krakowa

Kraków jest drugim co do wielkości miastem w Polsce, zarówno pod względem ludności jak i powierzchni. Zajmuje obszar 326,9 kilometrów kwadratowych¹. Kraków to miasto na prawach powiatu, posiada 18 jednostek pomocniczych – dzielnic. Jest stolicą województwa małopolskiego z siedzibą Wojewody Małopolskiego oraz Marszałka Województwa Małopolskiego.

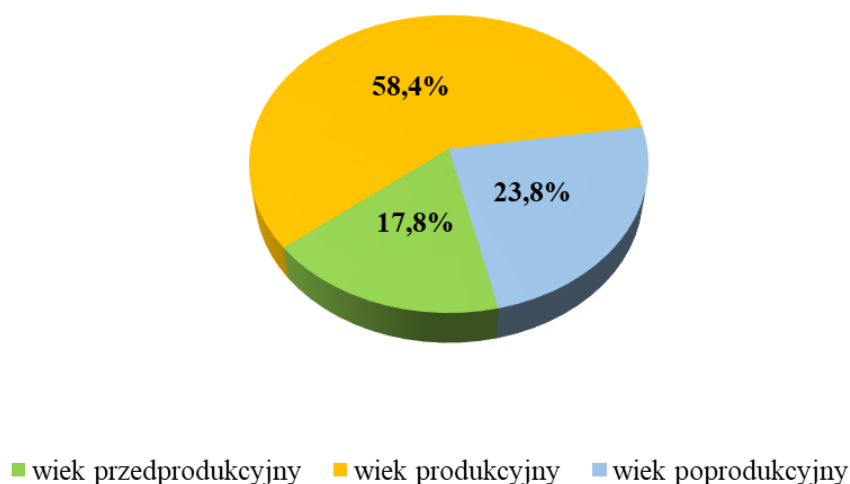
W 2021 roku w Krakowie według Banku Danych Lokalnych GUS (BDL – GUS) mieszkało **782 137** osób. Według wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021 było to 800 653 osób, ale są to wyniki wstępne², dlatego w dalszych analizach przyjęto tę pierwszą wartość. Na 100 mężczyzn w 2021 roku przypadało w Krakowie ponad 114 kobiet. Ponad połowę mieszkańców stanowiły osoby w wieku produkcyjnym³.

¹ BDL - GUS.

² *Informacja o wynikach Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021 na poziomie województw, powiatów i gmin*, GUS, 20 września 2022.

³ Internetowy Obserwator Statystyk Społecznych Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie.

Wykres 1: udział osób należących do poszczególnych przedziałów wiekowych w ogólnej liczbie mieszkańców Krakowa (w proc.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Internetowego Obserwatora Statystyk Społecznych Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie

W 2021 roku ponad **22 tys. osób** korzystało ze świadczeń pomocy społecznej co stanowiło **2,85 proc.** wszystkich mieszkańców Krakowa. Był to jeden z niższych udziałów w skali województwa małopolskiego, dla którego średni odsetek mieszkańców korzystających z pomocy społecznej w 2021 roku wyniósł 4,35 proc.⁴

Dla **47,96 proc.** mieszkanek i mieszkańców Krakowa korzystających z pomocy społecznej powodem było ubóstwo⁵. Oznacza to, że z różnych świadczeń pomocy społecznej w 2021 roku korzystało ok. **10,6 tys. mieszkańców żyjących w ubóstwie**. Na tle regionu odsetek mieszkańców Krakowa korzystających z pomocy społecznej z powodu ubóstwa był poniżej średniej wartości, która wyniosła 49,88 proc., choć niektóre powiaty osiągały niższe wartości, np. powiat miechowski (33,1 proc.)⁶.

Osoby żyjące w ubóstwie, podobnie jak inne osoby korzystające z pomocy społecznej, otrzymywały różne formy świadczeń, wśród których najczęściej udzielane były świadczenia pieniężne, które stanowiły **81,27 proc.** wszystkich udzielonych w 2021 roku świadczeń⁷.

⁴ Internetowy Obserwator Statystyk..., *op.cit.*

⁵ *Ibidem.*

⁶ *Ibidem.*

⁷ *Ibidem.*

Jedną z bezpośrednich przyczyn ubóstwa ekonomicznego jest **brak pracy**. W Krakowie w 2021 roku stopa bezrobocia wynosiła **2,9 proc.** i była dużo niższa niż średnia stopa bezrobocia mieszkańców województwa małopolskiego (5,2 proc.). Wśród bezrobotnych mieszkańców Krakowa ponad połowę stanowili mężczyźni, prawie 55 proc. osób zarejestrowanych w krakowskim urzędzie pracy to **długotrwale bezrobotni**, a ponad ¼ bezrobotnych to osoby z wykształceniem gimnazjalnym lub niższym⁸.

Dane pomocy społecznej czy służb zatrudnienia nie oddają w pełni skali ubóstwa ekonomicznego wśród mieszkańców Krakowa, przede wszystkim dlatego, że nie wszystkie osoby żyjące w niedostatku korzystają z pomocy społecznej czy wsparcia urzędu pracy. Część z nich to osoby lub rodziny, które nie mogą tego robić, gdyż nie spełniają kryteriów formalnych, część to osoby, które nie chcą – z różnych względów – korzystać z pomocy społecznej czy publicznych służb zatrudnienia.

Dlatego dla pełniejszego zobrazowania skali ubóstwa ekonomicznego wśród mieszkańek i mieszkańców Krakowa warto odwołać się do statystyki ogólnopolskiej. Prowadzący ją Główny Urząd Statystyczny wyróżnia trzy rodzaje, czy też poziomy, ubóstwa ekonomicznego.

Pierwszy, to **ubóstwo skrajne** oznaczające osiąganie poziomu dochodów zagrażających życiu i zdrowiu ludzi. Drugi rodzaj ubóstwa to **ubóstwo ustawowe**, czyli osiąganie poziomu dochodów uprawniających do korzystania ze świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej. Trzeci rodzaj to **ubóstwo relatywne**, a więc osiąganie poziomu dochodów, skutkującego poziomem konsumpcji znacząco odbiegającego od poziomu przeciętnego. Ostatnie dane dotyczące tych trzech rodzajów ubóstwa pochodzą z 2021 roku, w którym przyjęte zostały następujące kryteria dochodowe:

⁸ Internetowy Obserwator Statystyk..., *op.cit.*

Tabela1: dochodowe kryteria ubóstwa w 2021 roku

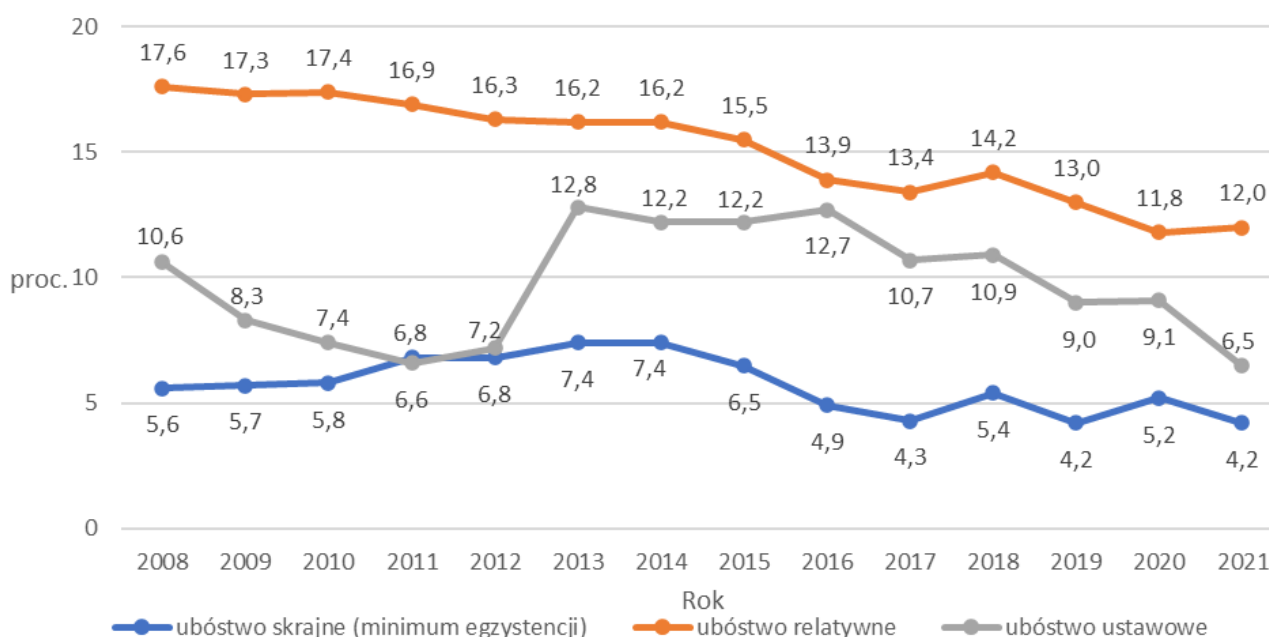
Rodzaj ubóstwa	Kryterium dochodowe w zł
Gospodarstwa domowe 1 osobowe	
skrajne	692
relatywne	909
ustawowe	701
Gospodarstwa domowe co najmniej 2 osobowe	
skrajne	1 868
relatywne	2 454
ustawowe	2 112

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Według powyższych kryteriów w 2021 roku **ubóstwem skrajnym** dotkniętych było w Polsce **4,2 proc.** gospodarstw domowych, ubóstwem ustawowym **6,5 proc.**, a ubóstwem relatywnym **12 proc.** Zasięg ubóstwa skrajnego i ustawowego w 2021 roku był nieco mniejszy niż w 2020 roku, a relatywnego nieco większy. Generalnie w ostatnich kilku latach zasięg każdego z trzech rodzajów ubóstwa w Polsce miał tendencję spadkową⁹.

⁹ Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2021 r., GUS, Informacje sygnałne, czerwiec 2022.

Wykres 2: zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w latach 2008–2021 według przyjętych w danym roku granic ubóstwa (proc. osób w gospodarstwach domowych)

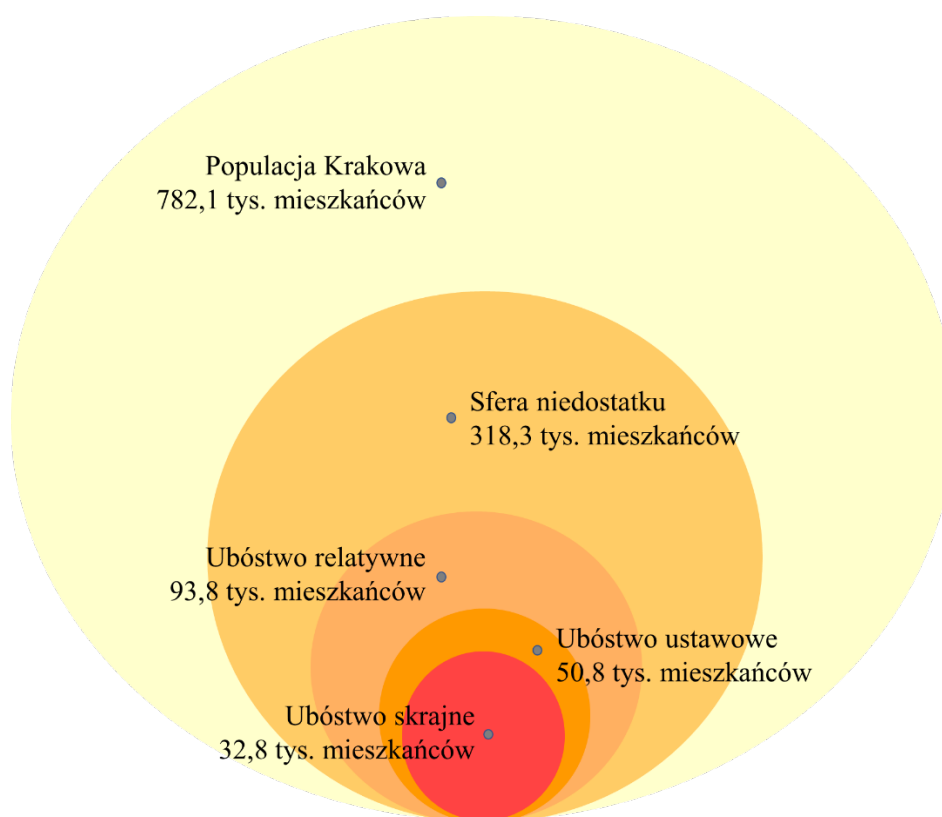
Źródło: Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2021 r., GUS, Informacje sygnałne, czerwiec 2022.

GUS dodatkowo pokazuje również tak zwaną **sferę niedostatku**. Granica sfery niedostatku oparta jest na minimum socjalnym obliczanym przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych. W koszyku minimum socjalnego uwzględnia się dobra i usługi służące nie tylko zaspokojeniu potrzeb egzystencjalnych, ale także towary i usługi niezbędne do wykonywania pracy, kształcenia, utrzymywania więzi rodzinnych i kontaktów towarzyskich oraz skromnego uczestnictwa w kulturze i rekreacji. W 2021 roku sfera niedostatku dotyczyła w Polsce **40,7 proc.** gospodarstw domowych¹⁰.

Jeżeli przyjąć, że zasięg ubóstwa ekonomicznego w skali kraju odpowiada mniej więcej zasięgowi ubóstwa wśród mieszkańców Krakowa, to oznaczałoby, że ok. **318,3 tys.** z nich żyje w sferze niedostatku, w tym **93,8 tys.** w ubóstwie relatywnym, w tym **50,8 tys.** w ubóstwie ustawowym, **32,8 tys.** z nich żyje w ubóstwie skrajnym.

¹⁰ Zasięg ubóstwa ekonomicznego ..., op.cit.

Rysunek 1: zasięg skali ubóstwa ekonomicznego wśród mieszkańców Krakowa
(szacunek na podstawie zasięgu ogólnopolskiego)

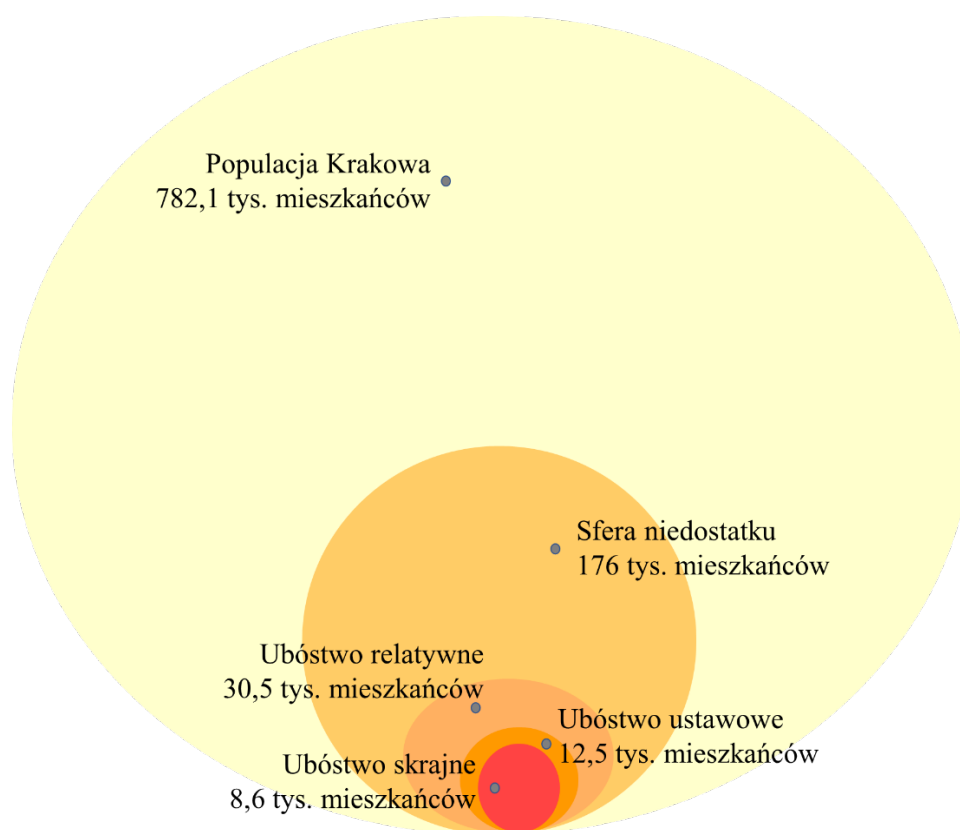

Źródło: opracowanie własne

Można przyjąć, że są to maksymalne zasięgi ubóstwa i niedostatku wśród mieszkańców Krakowa, te realne wydają się być niższe, bo z danych GUS wynika, że zasięgi ubóstwa są mniejsze w dużych miastach, powyżej 500 tys. mieszkańców. Zasięgi ubóstwa dla tych miast w 2021 roku wynosiły: skrajnego – **1,1 proc.**, ustawowego – **1,6 proc.**, relatywnego – **3,9 proc.**, sfery niedostatku – **22,5 proc.**¹¹. Przyjmując te wskaźniki liczby mieszkańców Krakowa żyjących w ubóstwie ekonomicznym byłyby odpowiednio mniejsze.

¹¹ Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce ..., op.cit.

Rysunek 2: Zasięg skali ubóstwa ekonomicznego wśród mieszkańców Krakowa
(szacunek na podstawie zasięgu ubóstwa skrajnego dla dużych miast)

Źródło: opracowanie własne

Szacowane, na podstawie danych ogólnopolskich, liczby mieszkańców Krakowa żyjących w 2021 roku w ubóstwie i niedostatku przedstawia poniższa tabela.

Tabela 2: liczby mieszkańców Krakowa żyjące w ubóstwie i niedostatku w 2021 roku
szacowane na podstawie ogólnopolskich zasięgów ubóstwa i sfery niedostatku

Rodzaj ubóstwa i niedostatku	Szacowana liczba mieszkańców Krakowa (w tys.)
Ubóstwo skrajne	8,6 – 32,8
Ubóstwo ustawowe	12,5 – 50,8
Ubóstwo relatywne	30,5 – 93,9
Sfera niedostatku	176,0 – 318,3

Źródło: opracowanie własne

Biorąc pod uwagę liczbę osób żyjących w ubóstwie ekonomicznym, które korzystają z pomocy społecznej, bardziej realne wydają się dolne pułapy ubóstwa i niedostatku podane w powyższej tabeli. GUS w corocznych informacjach dotyczących zasięgu ubóstwa nie podaje danych w podziale na kobiety i mężczyzn. Z tematycznego opracowania GUS dotyczącego ubóstwa w latach 2019 - 2020 wynika, że w przypadku 1-osobowych gospodarstw domowych kobiety nieco częściej niż mężczyźni były zagrożone ubóstwem¹².

Warto jednak zwrócić uwagę, że powyższe szacunki liczby mieszkańców Krakowa w trudnej sytuacji ekonomicznej dotyczą 2021 roku, w którym zasięg ubóstwa skrajnego zmniejszył się do poziomu 4,2 proc., co było wynikiem w miarę stabilnej sytuacji społeczno-gospodarczej po zaburzeniach związanych z pandemią i jej skutkami. Niskie bezrobocie, wyższa dynamika przeciętnej płacy realnej w 2021 roku, w miarę stabilny wzrost PKB przyczyniły się do zmniejszenia zasięgu ubóstwa skrajnego oraz ustawowego w 2021 roku. Sytuacja gospodarcza pogorszyła się dość gwałtownie w 2022 roku, czego skutki będą odczuwalne także w zakresie wzrostu liczby osób żyjących w ubóstwie skrajnym i ustawowym.

W 2022 i 2023 roku **liczba mieszkańców Krakowa żyjących w ubóstwie i niedostatku będzie się zwiększać ze względu na szybko rosnące koszty utrzymania** będące skutkiem wysokiej inflacji oraz gwałtownego wzrostu cen gazu i energii elektrycznej. W części są one rekompensowane wzrostem wynagrodzeń i świadczeń społecznych, ale z pewnością przybędzie osób, których dochody nie wystarczą do zaspokajania podstawowych potrzeb.

Potwierdzają to deklaracje Polek i Polaków, z których **65 proc.** już w kwietniu 2022 roku odczuła w dużym lub bardzo dużym stopniu skutki wzrostu cen. W przypadku **90 proc.** badanych najbardziej odczuwalny był wzrost cen żywności, co skutkowało tym, że trzy czwarte z nich robiąc codzienne zakupy kupowało mniej lub szukało tańszych produktów¹³.

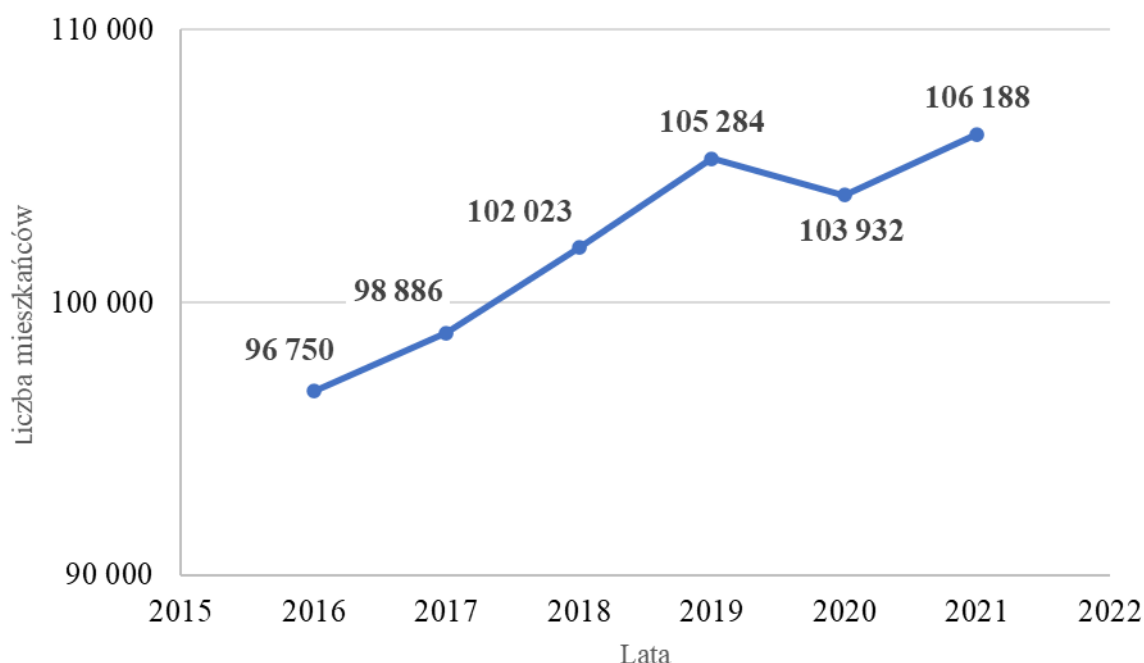
W przypadku Krakowa do zwiększania skali ubóstwa przyczyniają się również, choć w znacznie mniejszym stopniu niż sytuacja gospodarcza, **starzenie się mieszkańców oraz napływ uchodźców wojennych z Ukrainy**. W ciągu minionych 6 lat liczba mieszkańców Krakowa w wieku 70 lat i więcej zwiększyła się o prawie **10 proc.** i ten trend będzie się utrzymywał

¹² *Ubóstwo w Polsce w latach 2019 i 2020, Analizy statystyczne, GUS, Warszawa 2021.*

¹³ *Postrzeganie inflacji, komunikat z badań nr 63/2022, Centrum Badań Opinii Publicznej, maj 2022.*

w najbliższych latach. Chwilowe spowolnienie przyrostu liczby osób w wieku 70+ w 2020 roku było wynikiem wysokiej umieralności spowodowanej wirusem COVID-19.

Wykres 3: liczba mieszkanek i mieszkańców Krakowa w wieku 70+

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS-BDL

Trudno jest natomiast określić dokładną liczbę uchodźców wojennych z Ukrainy, którzy zamieszkali w Krakowie, przede wszystkim ze względu na ich dużą ruchliwość. Część z nich wyjeżdża dalej, część wraca na Ukrainę, cały czas także, choć już nie tak intensywnie, jak wiosną, napływają nowe osoby. W maju 2022 roku w Krakowie zamieszkiwało blisko **181 tys.** uchodźców z Ukrainy. Ich sytuacja ekonomiczna często nie jest dobra, wśród uchodźców w 12 największych miastach Polski jest **54 proc.** niepracujących, ale szukających pracy, **16 proc.** niepracujących i nie szukających pracy, a **64 proc.** deklaruje, że żyje skromnie¹⁴.

W 2023 roku wysoka inflacja i koszty gazu i energii mogą się utrzymać, a do tego może dojść do wzrostu bezrobocia wskutek redukcji zatrudnienia przez firmy znajdujące się w trudnej

¹⁴ Ukraińcy w 12 największych polskich miastach po 24.02.22 r. Główne wyniki z raportów Centrum Analiz i Badań Unii Metropolii Polskich, Unia Metropolii Polskich, 2022.

sytuacji finansowej. Dlatego według prognoz ekspertów w 2023 roku ubóstwo skrajne może osiągnąć zasięg z 2015 roku, czyli **6,5 proc.**¹⁵.

Czynniki, **które zwiększają ryzyko ubóstwa ekonomicznego**, bez względu na jego rodzaj, to:

- utrzymywanie się z niezarobkowych źródeł dochodów (zasiłki z pomocy społecznej, renty, stypendia, 500+),
- niski poziom wykształcenia (co najwyżej gimnazjalny),
- wielodzietność (co najmniej trójka dzieci do 17. roku życia),
- niepełnosprawność,
- zamieszkiwanie na wsi.

W przypadku Krakowa ryzyko ubóstwa ekonomicznego rośnie wśród mieszkańców **obszarów zdegradowanych**, w których kumulują się negatywne zjawiska społeczne w połączeniu z niekorzystnymi uwarunkowaniami gospodarczymi, środowiskowymi, przestrzennymi lub technicznymi, związanymi ze stanem infrastruktury miejskiej. W sumie takich obszarów zdegradowanych jest w Krakowie 35, na ich terenie mieszka blisko **268 tys.** mieszkańców¹⁶. W granicach obszaru zdegradowanego Miasto wydzieliło **obszar rewitalizacji**, cechujący się szczególną koncentracją negatywnych zjawisk, to: Stare Miasto-Kazimierz, Stare Podgórze-Zabłocie oraz *Stara Nowa Huta*, na którym łącznie zamieszkuje prawie **77,4 tys.** osób¹⁷.

W październiku 2022 roku Miasto określiło nowe obszary zdegradowane i nowy obszar rewitalizacji, który obejmuje obecnie trzy podobszary: Kazimierz-Stradom, Grzegórzki-Wesoła, i Stara Nowa Huta¹⁸. Będą one podstawą do tworzonego obecnie Gminnego Programu Rewitalizacji Krakowa.

Jednym z czynników zwiększających ryzyko ubóstwa jest **jakość budynków mieszkalnych**. Kraków cechuje się jedną z najniższych wśród dużych miast powierzchnią mieszkalną na

¹⁵ R. Szarfenberg, *POVERTY WATCH 2022. Monitoring ubóstwa finansowego i polityki społecznej przeciw ubóstwu w Polsce 2021-2022*, WRZOS, EAPN, EAPN Polska, 2022.

¹⁶ *Aktualizacja Miejskiego Programu Rewitalizacji Krakowa przyjętego Uchwałą nr LIX/1288/16 Rady Miasta Krakowa z dnia 7 grudnia 2016 r.*, Urząd Miasta Krakowa, Kraków 2021.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Uchwała nr XCVII/2644/22 Rady Miasta Krakowa z dnia 12 października 2022 r. w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego oraz obszaru rewitalizacji w Mieście Krakowie.

mieszkańca. W 2020 roku przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania przypadająca na 1 osobę wynosiła 30,5 m², a przeciętnie w 1 mieszkaniu zamieszkiwały prawie 2 osoby¹⁹. Stan techniczny wielu budynków jest nienajlepszy. W 2020 roku prawie 11 proc. budynków pozostających w dyspozycji Zarządu Budynków Komunalnych w Krakowie było w złym stanie technicznym, a 51 proc. w średnim²⁰. W 2021 roku tylko ok. 66 proc. mieszkańców miało dostęp do sieci gazowej²¹. Część mieszkańców nie stać na opłaty związane z utrzymaniem mieszkań, w 2021 roku wypłacono **50,8 tys.** dodatków mieszkaniowych²². Skutkiem braku środków na opłaty mieszkaniowe jest m.in. dobrowolne lub przymusowe (eksmisje) opuszczanie mieszkań i zasilanie grona osób bezdomnych, którzy są grupą szczególnie zagrożoną ubóstwem. W Krakowie w 2021 roku było ok. **2,3 tys.** osób w kryzysie bezdomności²³.

Z danych GUS wynika, że ubóstwem skrajnym znacznie rzadziej od innych grup dotknięci są:

- mieszkańcy dużych miast,
- osoby z wyższym wykształceniem,
- osoby w wieku 65+,
- osoby nieposiadające dzieci,
- pracujący na własny rachunek²⁴.

Statystyki ogólnopolskie rzeczywiście wskazują na to, że **osoby w wieku 65+** są grupą, w której przypadku zasięgi ubóstwa są mniejsze niż średnia krajowa. Ośrodek ma 9 terenowych fili, prowadzi. W 2021 roku zasięg ubóstwa skrajnego w tej grupie wiekowej wynosił **3,4 proc.**, ustawowego – 3,8 proc., a relatywnego 9,9 proc.²⁵. Należy zwrócić jednak uwagę, że osoby 65+ to bardzo niejednorodna grupa. Większość z nich to emeryci, wśród których ubóstwo skrajne było mniejsze niż w całej populacji 65+ i wynosiło w 2021 roku 3,2 proc. Podobnie było

¹⁹ *Raport o stanie Miasta 2020*, Urząd Miasta Krakowa, Kraków, 2021.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ GUS-BDL.

²² GUS-BDL.

²³ *Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Krakowa 2030*, Kraków 2022.

²⁴ *Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce...*, *op.cit.*

²⁵ *Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce...*, *op.cit.*

w przypadku ubóstwa ustawowego i relatywnego. Ale wysokość emerytur jest bardzo zróżnicowana. W marcu 2022 roku największą grupę emerytów (16,5 proc.) stanowiły osoby, których emerytura mieściła się w przedziale powyżej 2 tys. zł do 2,4 tys. zł. Była także niewielka (3,6 proc.), ale – jak podkreśla Zakład Ubezpieczeń Społecznych - stale rosnąca, grupa osób, których emerytura nie przekraczała 1 tys. zł²⁶. Niższe dochody niż emeryci mają renciści, stąd w ich przypadków zasięg ubóstwa skrajnego był w 2021 roku wyższy niż średnia krajowa (6 proc.), podobnie w przypadku ubóstwa relatywnego²⁷. Są osoby starsze, które nie mają żadnych dochodów bądź żyją z zasiłków z pomocy społecznej. Inne są potrzeby i możliwości osób w wieku 65 lat, 75 lat czy 85 lat. Ograniczenia kondycji psycho-fizycznej oraz większe ryzyko chorób postępują wraz z wiekiem i z jednej strony ograniczają możliwości uzupełnienia dochodów, z drugiej generują dodatkowe koszty związane z leczeniem, rehabilitacją czy opieką. Należy także zauważyć, że choć wskaźniki ubóstwa wśród osób starszych są od kilku lat niższe niż średnia krajowa, to w związku ze starzeniem się polskiego społeczeństwa, liczba seniorów żyjących w ubóstwie stale się powiększa.

Ubóstwo nie jest powszechnie dostrzegane przez polskie społeczeństwo. Ponad 1/3 dorosłych Polek i Polaków w 2021 roku deklarowała, że nie zna nikogo, kto żyje w biedzie – nie ma takich osób wśród rodziny, przyjaciół, ani sąsiadów. Według badanych przyczyną ubóstwa jest najczęściej choroba (63 proc. wskazań), nadużywanie alkoholu (58 proc.), życiowa niezaradność (55 proc.) albo lenistwo (51 proc.). Blisko **70 proc.** Polek i Polaków uważa, że pomoc ludziom żyjącym w biedzie to odpowiedzialność **państwa**, 41 proc. - organizacji charytatywnych, a tylko nieco ponad 1/3, że samych zainteresowanych, ich bliskich i rodzin²⁸.

Skutki ubóstwa ekonomicznego to przede wszystkim **obniżenie się jakości życia** z powodu braku środków umożliwiających zaspokajanie podstawowych potrzeb. Skutkuje to przede wszystkim **ograniczeniem wydatków na: żywność, leki i leczenie oraz utrzymania mieszkania**. Eksperti zwracają uwagę na to, że, życie w ubóstwie ekonomicznym, prowadzi do **pogorszenia zdrowia fizycznego i psychicznego oraz warunków funkcjonowania dzieci w rodzinie**, co

²⁶ *Struktura wysokości świadczeń wypłacanych przez ZUS po waloryzacji w marcu 2022 roku*, ZUS, Warszawa 2022.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Raport o biedzie 2021. Bieda - portret własny*, Szlachetna Paczka, 2022.

później negatywnie wpływa na ich przyszłe osiągnięcia edukacyjne, zawodowe i życie rodzinne²⁹. Długotrwałym skutkiem ubóstwa jest w Polsce jego **dziedziczenie**³⁰, obserwowane najczęściej na obszarach zdegradowanych.

Ubóstwo ekonomiczne w konsekwencji prowadzić może do **wykluczenia społecznego**, oznaczającego nie tylko ograniczony dostęp do dóbr i usług publicznych, ale także do udziału w życiu społecznym i publicznym oraz utrudnione korzystanie z praw społecznych i obywatelskich.

Ubóstwo ekonomiczne rodzi często inne rodzaje ubóstwa, choć z reguły nie jest ich jedynym powodem. Przykładem może być **ubóstwo energetyczne**, rozumiane jako brak dostępu do nowoczesnej energii, w szczególności energii elektrycznej. Według szacunków ekspertów w 2020 roku w Polsce około 25 proc. gospodarstw domowych było zagrożonych ubóstwem energetycznym³¹. Istotnym czynnikiem przyczyniającym się do poszerzania się skali ubóstwa energetycznego są rosnące gwałtownie koszty dostępu do gazu czy energii elektrycznej, a także ograniczenie, m.in. z powodu pogarszającej się sytuacji gospodarczej i sytuacji finansów publicznych, inwestycji w odnawialne źródła energii.

Ubóstwo ekonomiczne przyczynia się również do **wykluczenia cyfrowego**, czyli braku dostępu i niekorzystania z Internetu oraz komputera. Według badań przeprowadzonych w 2020 roku aż **4,51** mln Polaków w wieku 16-74 lata nigdy nie korzystało z Internetu, a **4,78** mln nigdy nie posługiwało się komputerem. Pandemia i związane z nią ograniczenia pogłębiły skalę wykluczenia cyfrowego i jej skutki. Najbardziej w tym zakresie pogorszyła się sytuacja seniorów oraz uczniów, mieszkańców wsi i osób z niepełnosprawnościami. Najbardziej na wykluczenie narażone są gospodarstwa domowe o najniższych miesięcznych dochodach (poniżej 2,5 tys. zł netto)³². Wykluczenie cyfrowe oznacza niemożność korzystania z usług publicznych, które w coraz większym stopniu dostępne są w przestrzeni wirtualnej. Ubóstwo ekonomiczne jest także częstą przyczyną ograniczenia możliwości korzystania z innych usług

²⁹ R. Szarfenberg, *POVERTY WATCH 2022...*, op.cit.

³⁰ E. Tarkowska, *Oblicza polskiej biedy*, w: *Analizy Laboratorium Więzi* nr 2/2009.

³¹ L. Karpińska, S. Śmiech, *Energetyczna bieda. Raport o gospodarstwach domowych ubogich energetycznie*, Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2021.

³² *Wykluczenie cyfrowe podczas pandemii Dostęp oraz korzystanie z Internetu i komputera w wybranych grupach społecznych*, Federacja Konsumentów, styczeń 2021.

istotnych dla zaspokajania potrzeb społecznych, w szczególności leczniczych (wykluczenie zdrowotne), edukacyjnych (wykluczenie edukacyjne) i kulturalnych (wykluczenie kulturowe).

Wsparcie mieszkanek i mieszkańców Krakowa żyjących w ubóstwie ekonomicznym

Wsparcie dla mieszkanek i mieszkańców Krakowa żyjących w ubóstwie ekonomicznym jest wielowymiarowe, tak jak różne są przyczyny i skutki życia w trudnej sytuacji finansowej. Pomoc otrzymują osoby i rodziny z powodu choroby, niepełnosprawności, bezrobocia, wielodzietności czy uzależnienia, niekiedy niezależnie od swojej sytuacji materialnej. Trudno zatem ocenić, w jakim zakresie z tego rodzaju pomocy korzystają osoby żyjące w ubóstwie. Dlatego w tej części analizy uwzględniono głównie wsparcie oferowane osobom ze względu na ich trudną sytuację ekonomiczną.

Mieszkańcy Krakowa żyjący w ubóstwie, głównie ustawowym i skrajnym, korzystają przede wszystkim ze wsparcia **Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Krakowie** (MOPS). Ośrodek ma 9 terenowych filii, prowadzi klub integracji społecznej. Oprócz MOPS wsparcie oferują również placówki finansowane lub dofinansowane przez Miasto Kraków:

- 26 placówek opiekuńczo-wychowawczych (4 miejskie, 22 prowadzone przez podmioty niepubliczne),
- 31 placówek wsparcia dziennego (wszystkie prowadzone przez podmioty niepubliczne),
- 16 domów pomocy społecznej (12 miejskich, 4 prowadzone przez podmioty niepubliczne),
- 13 środowiskowych domów samopomocy (1 miejski, 12 niepublicznych),
- 22 ośrodki wsparcia dla osób starszych (17 publicznych i 5 niepublicznych),
- 4 noclegownie, ogrzewalnie, schroniska dla bezdomnych,
- 5 specjalistycznych ośrodków poradnictwa i terapii,
- 29 mieszkań chronionych (w tym 15 mieszkań w zasobach gminnych),

- Ośrodek Interwencji Kryzysowej,
- Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie,
- 13 warsztatów terapii zajęciowej (2 publiczne i 11 niepublicznych),
- 2 centra integracji społecznej (1 miejskie, drugie pozarządowe),
- Specjalistyczny Klub Samopomocy-Specjalistyczny prowadzony przez Miejski Dzienny Dom Pomocy Społecznej³³.

Większość tych placówek oferuje wsparcie dla osób z określonymi problemami, na przykład związanymi z wiekiem, przemocą domową, bezdomnością czy niepełnosprawnością.

Wsparcie oferowane przez system pomocy społecznej to przede wszystkim **wsparcie finansowe**. Osoby w trudnej sytuacji ekonomicznej najczęściej korzystają z **zasiłków okresowych**, mających na celu zbliżenie dochodów najuboższej części społeczeństwa do poziomu minimum ustawowego. W 2021 roku zasiłki okresowe pobierało **4 769** gospodarstw domowych, w których funkcjonowały **8 334** osoby. Średnia roczna wartość pomocy na gospodarstwo domowe wyniosła **2 492 zł**³⁴. Ponad połowę osób korzystających z zasiłku okresowego stanowili mężczyźni, a ok. 60 proc. gospodarstw domowych to gospodarstwa jednoosobowe. Uzupełnieniem zasiłków okresowych są zasiłki celowe, przeznaczone na pokrycie określonych wydatków, np. zakup żywności, odzieży, opału, leków czy opłaty mieszkaniowe. W 2021 roku zasiłki celowe i celowe specjalne wypłacono **6 406** gospodarstwom domowym, a średnia ich wartość wyniosła **1 186 zł**.

Z punktu widzenia rodzin z dziećmi istotne znaczenie mają **świadczenia rodzinne**. W 2021 roku otrzymało je **21 399** rodzin, w których znajdowało się **30 488** dzieci. Blisko połowa rodzin korzystająca ze świadczeń rodzinnych wykazywała dochód między 400,01 zł a 1 100 zł, a rodziny bez dochodu stanowiły 8 proc. wszystkich rodzin korzystających ze świadczeń rodzinnych. Mniejszy zasięg wsparcia dotyczył świadczenia z funduszu alimentacyjnego, w 2021 roku skorzystały z niego 2 034 rodziny, w tym 17 proc. bez dochodu, 26 proc.

³³ Ocena zasobów pomocy społecznej w Krakowie za rok 2021, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, Kraków 2022.

³⁴ Sprawozdanie z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Krakowie za rok 2021, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Krakowie.

o dochodzie w przeliczeniu na osobę w rodzinie mieszczącym się w przedziale pomiędzy 0,01 zł do 252 zł oraz 23 proc. o dochodzie pomiędzy 252,01 do 504 zł³⁵.

Istotne wsparcie ze strony MOPS dla osób żyjących w ubóstwie to także **pomoc żywnościowa**. W 2021 roku polegała ona, poza zasiłkami celowymi przeznaczonymi na zakup żywności, również na:

- pomocy w formie posiłku, którą objęto ogółem **4 906** osób,
- pomocy w formie posiłku udzielanego w szkołach, z której skorzystało 564 uczniów,
- pomocy żywnościowej oferowanej we współpracy z Bankiem Żywności, Polskim Komitetem Pomocy Społecznej oraz Caritas Archidiecezji Krakowskiej, które dystrybuowały żywność w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Żywnościowa 2014–2020 współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Pomocy Najbardziej Potrzebującym (FEAD), z której skorzystało **12 500** osób,
- prowadzeniu kuchni, z których skorzystało co najmniej 2 700 osób³⁶.

Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej oferował także inne formy wsparcia, m.in. **pracę socjalną i animację lokalną** w ramach 23 projektów socjalnych i 13 Programów Aktywności Lokalnej, ale korzystało z nich znacznie mniej osób, niż z zasiłków czy pomocy żywnościowej. W każdym z projektów i programów MOPS uczestniczyło od kilku do maksymalnie kilkuset osób. W 2021 roku Ośrodek zrealizował również program *Aktywni Zawodowo – Aktywni Społecznie*, którego celem była aktywizacja społeczno-zawodowa osób żyjących w ubóstwie. Z programu skorzystały 494 osoby, w 63 tym z doradztwa zawodowego³⁷.

Pośrednictwem pracy, poradnictwem zawodowym oraz aktywizacją zawodową osób bezrobotnych i poszukujących pracy, wśród których są osoby żyjące w trudnej sytuacji ekonomicznej, zajmuje się **Grodzki Urząd Pracy w Krakowie**. W statystykach Urzędu nie widać wzrostu liczby bezrobotnych w 2022 roku, ale w chwili przeprowadzenia badania najbardziej aktualne dane dotyczyły września 2022 roku. Stopa bezrobocia spadła nawet z poziomu 2,9 proc. w styczniu do poziomu 2,5 proc. we wrześniu. Na koniec tego miesiąca w Urzędzie

³⁵ Ocena zasobów pomocy..., op.cit.

³⁶ Sprawozdanie z działalności Miejskiego ..., op.cit.

³⁷ Sprawozdanie z działalności Miejskiego ..., op.cit.

zarejestrowanych było **13 228** bezrobotnych z czego 48,5 proc. to mężczyźni, a 51,5 proc. kobiety. Ponad połowa bezrobotnych to osoby w wieku 35-54 lata, a blisko 32 proc. bezrobotnych pozostawało bez pracy dłużej niż 2 lata. Osoby z niepełnosprawnością stanowiły ok. 7,6 proc. wszystkich bezrobotnych. W samym wrześniu zarejestrowano 1 532 bezrobotnych, a wyrejestrowano 1 674 bezrobotnych³⁸.

Na koniec sierpnia 2022 roku jedynie niecałe 10 proc. bezrobotnych miało prawo do zasiłku. W sierpniu wyrejestrowano 1 494 bezrobotnych, ale tylko ok. **43 proc.** z nich podjęło pracę. Z tak zwanych aktywnych form zwalczania bezrobocia (staże, szkolenia, prace interwencyjne, itp.), adresowanych w dużej mierze do osób żyjących w ubóstwie, skorzystało jedynie 185 osób, w tym najwięcej (40 proc.) skorzystało ze staży. W sierpniu pracodawcy zgłosili do Urzędu 2 675 ofert pracy, z czego tylko 11 dotyczyło osób z niepełnosprawnościami³⁹. Osoby bezrobotne zarejestrowane w Urzędzie Pracy nie pobierały zasiłków z pomocy społecznej, więc większość z nich należała do sfery ubóstwa relatywnego i sfery niedostatku.

Na koniec marca 2022 roku największy udział bezrobotnych wśród mieszkańców dotyczył dzielnic Krakowa, które częściowo obejmuje strefa rewitalizacji: Starego Miasta (2,32 proc.), Nowej Huty (3,38 proc.) i Podgórze (2,64 proc.)⁴⁰.

Działania na rzecz mieszkank i mieszkańców Krakowa żyjących w ubóstwie ekonomicznym zostały uwzględnione w **Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Krakowa na lata 2015-2020** głównie w zakresie zapewnienia możliwości społecznego włączenia osób żyjących w ubóstwie poprzez podniesienie ich kompetencji oraz zapewnienie dostępu do skutecznej pomocy w formie wsparcia o charakterze materialnym ograniczającej zasięg i głębokość ubóstwa przy uwzględnieniu współudziału beneficjentów pomocy w rozwiązywaniu trudnej sytuacji. W nowej, przyjętej w 2022 roku **Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Kraków 2030** jednym z celów operacyjnych jest ograniczenie zasięgu i głębokości ubóstwa

³⁸ *Krakowskie Obserwatorium Rynku Pracy. Edycja VII - październik 2022 r.*, Grodzki Urząd Pracy w Krakowie, Kraków, październik 2022 r.

³⁹ *Informacja Grodzkiego Urzędu Pracy w Krakowie o sytuacji na lokalnym rynku pracy. Sierpień 2022*, Grodzki Urząd Pracy w Krakowie.

⁴⁰ *Krakowskie Obserwatorium Rynku Pracy. Edycja V – kwiecień 2022 r.*, Grodzki Urząd Pracy w Krakowie, Kraków, kwiecień 2022 r.

poprzez działania wspierające oraz pomoc o charakterze materialnym⁴¹. Za realizację tego celu ma być odpowiedzialny MOPS.

Wsparcie ze strony pomocy społecznej ma głównie charakter osłonowy, natomiast **Miejski Program Rewitalizacji Krakowa** z założenia nastawiony jest głównie na działania służące aktywizacji społecznej i obywatelskiej mieszkańców i innych interesariuszy obszaru rewitalizacji⁴². Rewitalizacja to proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego wyznaczonych obszarów miasta znajdujących się w stanie kryzysowym z powodu koncentracji negatywnych zjawisk społecznych, w szczególności bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, problemów edukacyjnych, niskiego kapitału społecznego lub niewystarczającego uczestnictwa w życiu publicznym, społecznym czy obywatelskim⁴³. **Cele Miejskiego Programu Rewitalizacji Miasta Krakowa dotyczą zarówno poprawy jakości życia mieszkańców, ożywienia przestrzeni miejskiej, wzrostu aktywności gospodarczej, jak i wzrostu aktywności społecznej i obywatelskiej mieszkańców obszaru rewitalizacji**⁴⁴. Rewitalizacja służy rozwiązywaniu problemów społecznych, przede wszystkim zmniejszaniu wykluczenia społecznego i wzmacnianiu kapitału społecznego, dotyczy więc także osób żyjących w ubóstwie ekonomicznym.

Realizacja Miejskiego Programu Rewitalizacji wskazuje, że **dotychczasowe przedsięwzięcia koncentrują się przede wszystkim na działania w obrębie przestrzeni publicznej i infrastruktury**. W 2021 roku, na przykład, realizowanych było 170 projektów na łączną kwotę prawie 2 mld zł. Zdecydowana większość dotyczyła infrastruktury, chociaż niektóre z nich obejmowały również działania skierowane do mieszkańców. Projektów skoncentrowanych na działaniach animacyjnych, aktywizacyjnych oraz wspierających mieszkańców było zaledwie 9, a ich wartość wynosiła ok. 11,5 mln zł⁴⁵. Większość z tych projektów realizowana była lub jest przez MOPS w Krakowie oraz różne wydziały Urzędu Miasta. Uzupełnieniem tych przedsięwzięć były projekty organizacji pozarządowych i innych podmiotów realizujących

⁴¹ Uchwała nr XCIII/2554/22 Rady Miasta Krakowa z dnia 31 sierpnia 2022 r. w sprawie przyjęcia Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Krakowa 2030.

⁴² *Aktualizacja Miejskiego Programu Rewitalizacji ... op.cit.*

⁴³ *Ibidem.*

⁴⁴ *Ibidem.*

⁴⁵ *Sprawozdanie z monitorowania Miejskiego Programu Rewitalizacji Krakowa (stan na 31.XII.2021 r.),* Urząd Miasta Krakowa, Kraków 2022.

działalność pożytku publicznego. Od 2018 roku w ramach Miejskiego Programu Rewitalizacji przyznawane są dotacje w wysokości do 10 tys. zł w ramach trybu pozakonkursowego, a od 2020 roku również w ramach otwartego konkursu ofert. Łączna wysokość dotacji przyznanych w latach 2018 - 2022 to ok. 1,08 mln zł⁴⁶. Większość działań realizowana w ramach dotacji służyła inicjowaniu wzajemnych kontaktów mieszkańców podobszarów rewitalizowanych, lepszemu poznaniu się, integracji, sieciowaniu, podejmowaniu wspólnych inicjatyw. Polegały one na organizacji spotkań, wspólnych akcji czy wydarzeń kulturalnych, ale także na budowaniu relacji za pośrednictwem portali społecznościowych. Te ostatnie okazały się szczególnie użyteczne w okresie pandemii, w którym kontakty bezpośrednie zostały ograniczone.

Obecnie realizowany Miejski Program Rewitalizacji Krakowa, o ile Rada Miasta Krakowa nie postanowi inaczej, będzie obowiązywał do końca 2023 roku. Po tym terminie, zgodnie z ustawą o rewitalizacji, Kraków powinien realizować gminny program rewitalizacji. W 2022 roku rozpoczęły się przygotowania do sporządzenia **Gminnego Programu Rewitalizacji Krakowa**. Opracowana została diagnoza, w ramach której wyznaczono granice obszaru zdegradowanego oraz obszaru rewitalizacji. Następnie obszary te poddano konsultacjom społecznym, które trwały od połowy maja do drugiej połowy czerwca 2022 roku. Ostatecznie Rada Miasta Krakowa przyjęła 12 października 2022 roku uchwałę w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego oraz obszaru rewitalizacji w Mieście Krakowie⁴⁷. Obszar rewitalizacji składa się z trzech podobszarów: Kazimierz-Stradom, Grzegórzki-Wesoła oraz *Stara Nowa Huta*. Dla tego obszaru zostanie przygotowany Gminny Program Rewitalizacji Krakowa.

Istotną rolę we wsparciu mieszkańców Krakowa będących w trudnej sytuacji ekonomicznej odgrywają podmioty niepubliczne: **organizacje pozarządowe** oraz **placówki kościelne**, prowadzone w Krakowie głównie przez Caritas Archidiecezji Krakowskiej oraz katolickie zakony męskie i żeńskie. Według bazy portalu ngo.pl w Krakowie w sferze pomocy społecznej działa ponad **300** organizacji pozarządowych i placówek kościelnych⁴⁸. Na stronie

⁴⁶ Na podstawie danych udostępnionych przez Referat ds. Rewitalizacji, Wydział ds. Przedsiębiorczości i Innowacji Urzędu Miasta Krakowa

⁴⁷ Uchwała nr XCVII/2644/22 Rady Miasta Krakowa z dnia 12 października 2022 r. w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego oraz obszaru rewitalizacji w Mieście Krakowie.

⁴⁸ <https://spis.ngo.pl>

internetowej MOPS w Krakowie znajdują się **74** organizacje pozarządowe i placówki kościelne prowadzące jednostki pomocy społecznej, którym Kraków zleca realizację zadań publicznych⁴⁹. Wsparcie oferowane przez te podmioty jest bardzo zróżnicowane, od pomocy żywnościowej, rzeczowej, schronisk i noclegowni, poprzez pomoc psychologiczną, prawną, kończąc na warsztatach terapii zajęciowej, mieszkaniach chronionych czy też usługach opiekuńczych. W Krakowie działa obecnie **37** przedsiębiorstw społecznych, w większości spółdzielni socjalnych, które tworzą miejsca pracy m.in. dla osób z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym⁵⁰. W Krakowie są również dwa Zakłady Aktywności Zawodowej, zatrudniające i prowadzące reintegrację zawodową i społeczną osób z niepełnosprawnościami. W 2021 roku Miasto Kraków zleciło organizacjom pozarządowym i placówkom kościelnym **639** zadań na łączną kwotę prawie **100 mln zł**⁵¹. Można szacować, że ¼ tych środków dotyczyło zadań mieszczących się w szeroko rozumianej pomocy społecznej, w tym pomocy osobom żyjącym w ubóstwie.

Organizacje pozarządowe prowadzą działalność korzystając z różnych źródeł finansowania, zarówno publicznych, np. państwo, samorządy terytorialne, Unia Europejska, jak i niepublicznych, np. darowizny od osób prawnych i fizycznych czy też własna działalność odpłatna pożytku publicznego, rzadziej gospodarcza. Niektóre organizacje pozarządowe są partnerami dla przedsiębiorców, od których pozyskują przede wszystkim wsparcie finansowe, ale także rzeczowe czy też wsparcie wolontariuszy – pracowników. Mimo to **pozyskiwanie funduszy jest od lat podstawowym problemem większości organizacji pozarządowych w Polsce, również w Krakowie**. W 2021 roku **67 proc.** organizacji miało problemy w pozyskiwaniu funduszy i sprzętu⁵², będą one narastać w 2022 i 2023 roku ze względu na wzrost kosztów prowadzenia działalności spowodowany inflacją oraz rosnącymi cenami energii i gazu.

⁴⁹ <https://mops.krakow.pl>

⁵⁰ www.bazaps.ekonomiaspoleczna.gov.pl

⁵¹ *Sprawozdanie z realizacji Programu Współpracy Gminy Miejskiej Kraków na rok 2021 z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami określonymi w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie przyjętego uchwałą nr XLVIII/1314/20 Rady Miasta Krakowa z dnia 18 listopada 2020 r.*, Urząd Miasta Krakowa, maj 2022.

⁵² B. Charycka, M. Gumkowska, J. Bednarek, *Kondycja organizacji pozarządowych 2021*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa, 2022.

Wsparcia dla osób w trudnej sytuacji ekonomicznej w mikroskali, bloku, ulicy, osiedla czy dzielnicy udzielają także inne podmioty. Jest to najczęściej pomoc rzeczowa, usługowa, wsparcie duchowe, codzienne wsparcie w załatwianiu różnych spraw, pomoc w edukacji czy opiece nad dziećmi, wsparcie sąsiedzkie. Brakuje jednak danych dotyczących zakresu i skali tej pomocy. Oferują ją m.in. jednostki pomocnicze Miasta Krakowa, czyli 18 dzielnic mających zarządy i rady. Na terenie miasta jest także 96 parafii Kościoła Rzymskokatolickiego⁵³, większość z nich prowadzi pomoc charytatywną dla osób znajdujących się w trudnej sytuacji ekonomicznej. Działania o charakterze charytatywnym prowadzą, choć w o wiele mniejszej skali, inne kościoły i związki wyznaniowe obecne w Krakowie. Wsparcie socjalno-bytowe dla mieszkańców jest udzielane przez 94 spółdzielnie mieszkaniowe oraz ponad 6 tysięcy wspólnot mieszkaniowych⁵⁴. Pomocy, na przykład w nauce i opiece nad dziećmi, udzielają przedszkola i szkoły samorządowe. Częstym powodem ubóstwa ekonomicznego jest zły stan zdrowia, stąd ważne jest wsparcie publicznych i niepublicznych placówek ochrony zdrowia, ale brakuje konkretnych danych dotyczących zarówno liczby tych podmiotów, jak i oferty skierowanej do mieszkańców Krakowa.

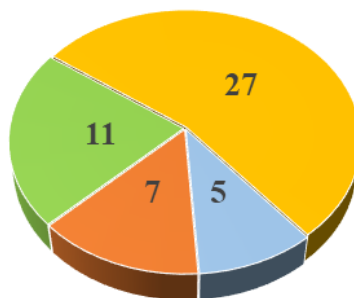
2.2. ANKIETA

Na internetową ankietę odpowiedziało 50 podmiotów działających na rzecz mieszkańców Krakowa. Wśród nich większość (34 podmioty) stanowiły **organizacje pozarządowe** prowadzące działalność bezpośrednio lub poprzez wydzielone placówki (ośrodki wsparcia, świetlice, kuchnie dla bezdomnych). Pozostałe podmioty to **jednostki Miasta Krakowa działające w sferze pomocy społecznej** (11) oraz **placówki prowadzone przez zakony katolickie** (5). Wśród organizacji pozarządowych znalazło się 27 stowarzyszeń oraz 7 fundacji.

⁵³ <http://www.diecezja.eu/>

⁵⁴ <https://www.coig.com.pl/>

Wykres 4: podmioty, które odpowiedziały na ankietę według formy prawnej
(liczba podmiotów należących do poszczególnych form prawnych)

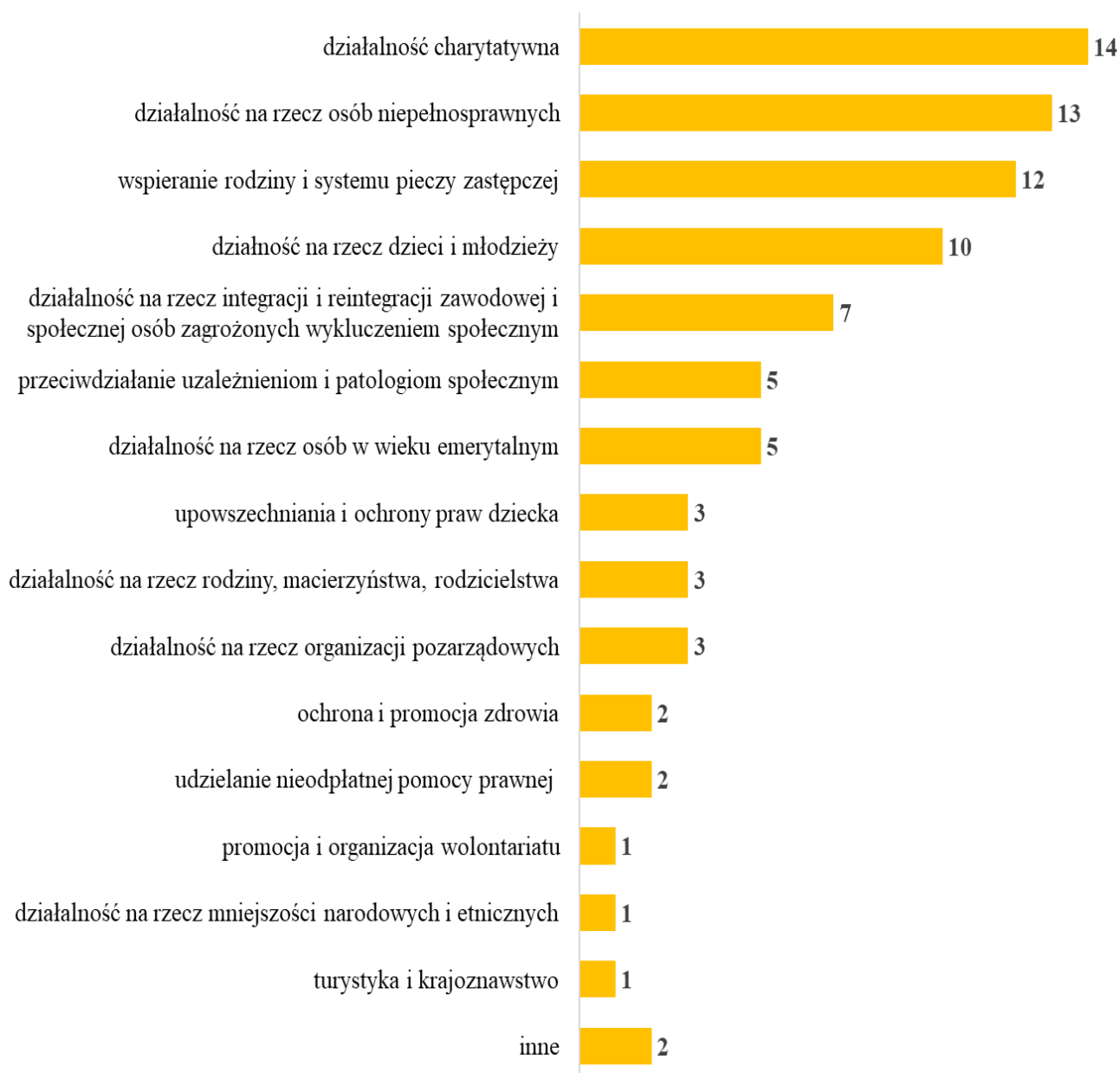
- zakony Kościoła katolickiego i ich placówki
- fundacje i ich placówki
- jednostki organizacyjne miasta Krakowa
- stowarzyszenia i ich placówki

Źródło: opracowanie własne

Trzy placówki były prowadzone przez organizacje pozarządowe na zlecenie Miasta Krakowa. Większość podmiotów oferuje wsparcie tylko w wybrane dni tygodnia, najczęściej dni robocze, w określonych godzinach. Tylko 5 podmiotów oferuje wsparcie całodobowe we wszystkie dni tygodnia.

Podmioty, które wzięły udział w ankiecie, najczęściej działają na rzecz **osób z niepełnosprawnościami**, prowadzą działalność charytatywną oraz wspierają rodzinę i pieczę zastępczą.

Wykres 5: główne cele działania podmiotów, które wzięły udział w ankiecie
(liczba wskazań, ankietowani mogli wskazać maksymalnie trzy odpowiedzi)

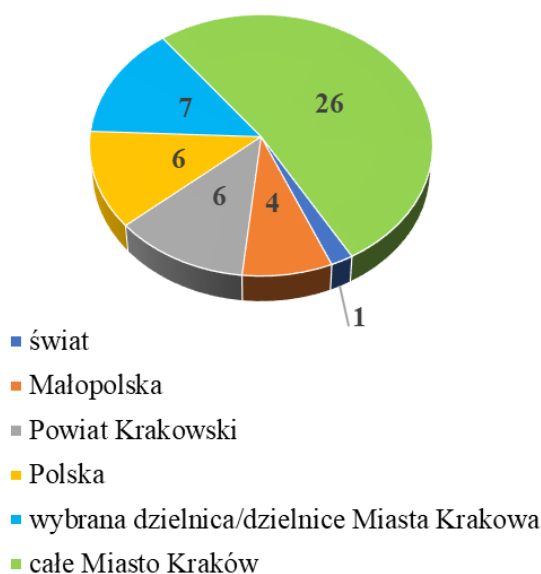

Źródło: opracowanie własne

Odpowiedzi w kategorii *inne*, to: pomoc społeczna oraz pomoc uchodźcom wojennym z Ukrainy.

Większość podmiotów (25) adresuje swoje działania do **wszystkich mieszkańców Krakowa**, część (7) tylko do mieszkańców wybranych dzielnic Miasta, w przypadku pozostałych 17 podmiotów odbiorcami działań są mieszkańcy Krakowa, ale mogą z nich korzystać również mieszkańcy innych miast, powiatów i regionów.

Wykres 6: główny obszar terytorialny działalności podmiotów, które wzięły udział w ankiecie (liczba podmiotów, które wskazały określony obszar działania)

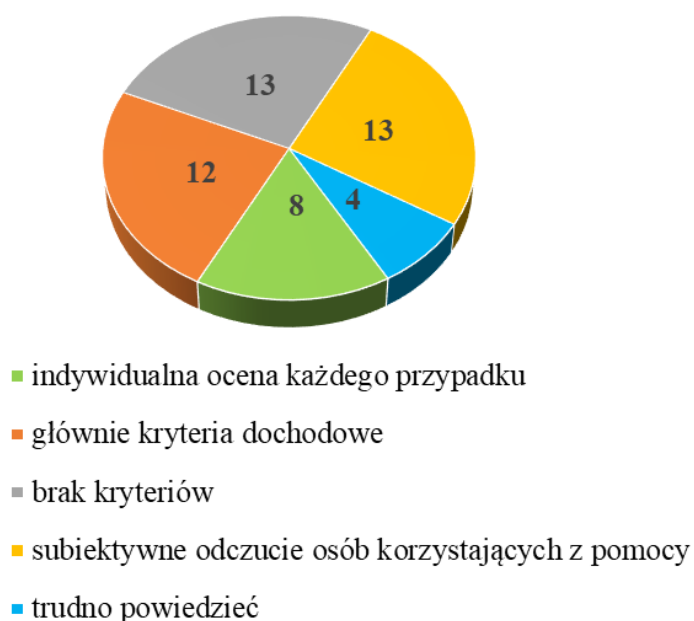

Źródło: opracowanie własne

Podmioty, które kierują działania do wybranych dzielnic Krakowa wskazały 10 z 18 dzielnic: Bieżanów – Prokocim, Śródmieście, Łagiewniki - Borek Fałęcki, Podgórze, Prądnik Biały, Prądnik Czerwony, Stare Miasto, Grzegórzki, Nowa Huta i Zwierzyńiec. Najczęściej wskazywane były trzy dzielnice: **Podgórze, Śródmieście i Nowa Huta**.

Ankietowani zapytani zostali, jakie kryteria ubóstwa ekonomicznego stosują na użytek prowadzonej działalności. Najwięcej, 13 podmiotów, odpowiedziało, że **nie stosuje żadnych kryteriów udzielania pomocy**. 12 stosuje głównie kryteria dochodowe, 12 podmiotów opiera się na subiektywnym poczuciu ubóstwa osób zgłaszających się po wsparcie, 8 podmiotów indywidualnie ocenia sytuację każdej osoby na podstawie rozmowy i/lub dodatkowych informacji.

Wykres 7: kryteria oceny ubóstwa ekonomicznego osób korzystających z pomocy podmiotów, które wzięły udział w ankiecie
(liczba podmiotów, które wskazały określoną odpowiedź)

Źródło: opracowanie własne

Najczęściej stosowanym kryterium dochodowym jest **ustawowe kryterium ubóstwa**.

Badani proszeni byli również o oszacowanie, jaką część ich podopiecznych mogą stanowić osoby żyjące w ubóstwie ekonomicznym. 14 podmiotów nie była w stanie tego ocenić, w przypadku ponad 1/3 podmiotów te osoby stanowią **co najmniej połowę osób** korzystających ze wsparcia.

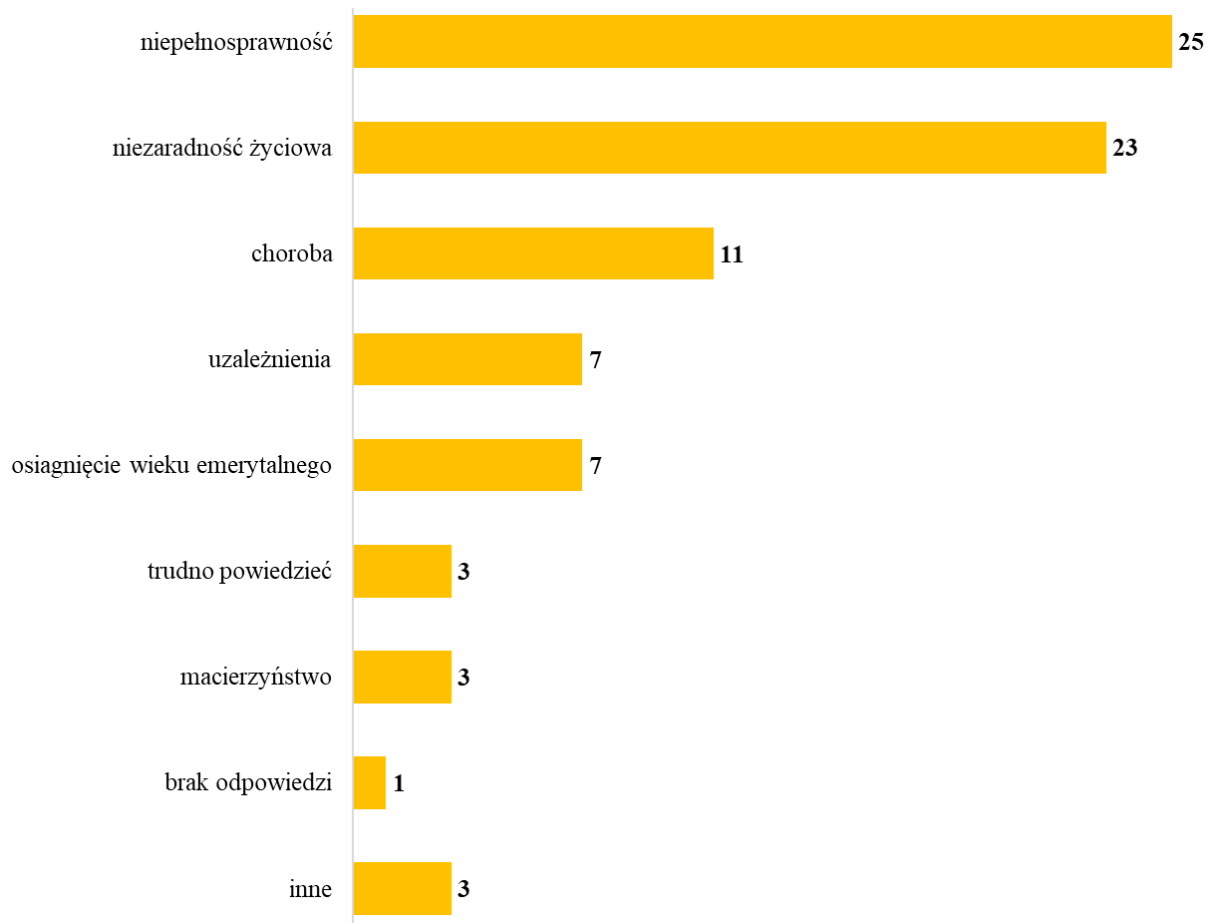
Wykres 8: udział osób i rodzin żyjących w ubóstwie ekonomicznym w ogólnej liczbie beneficjentów podmiotów, które wzięły udział w ankiecie (liczba podmiotów, które wskazały określoną odpowiedź)

Źródło: opracowanie własne

Najczęściej wskazywane przez ankietowanych przyczyny niewystarczających dochodów odbiorców ich działań to **niepełnosprawność** oraz **niezaradność życiowa**.

Wykres 9: dominujące przyczyny niewystarczających dochodów odbiorców działań podmiotów, które wzięły udział w ankiecie
(liczba wskazań, ankietowani mogli wskazać maksymalnie trzy główne przyczyny)

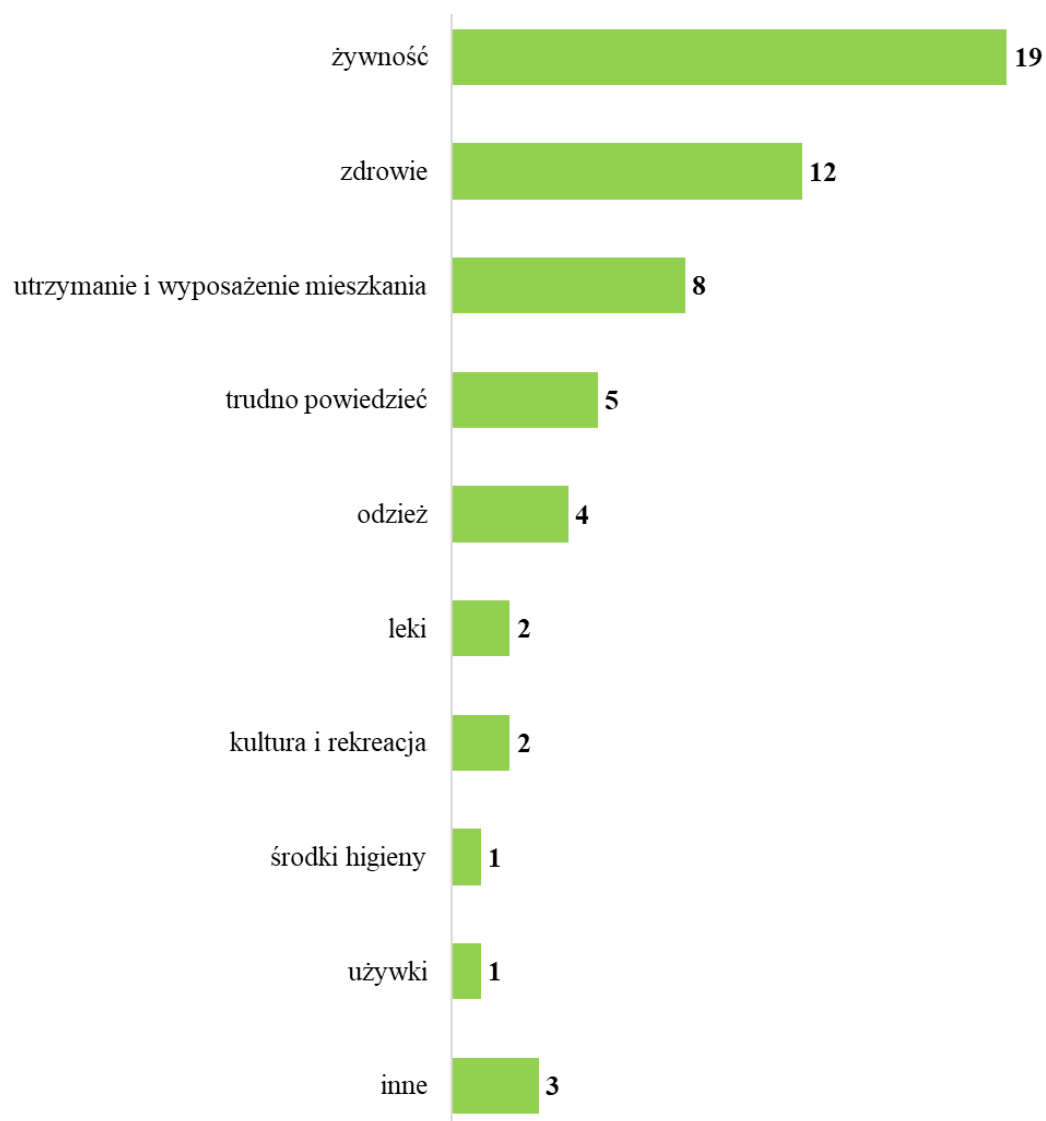

Źródło: opracowanie własne

W kategorii *inne* znalazły się następujące odpowiedzi: zbyt niskie wynagrodzenia, opieka nad członkami rodziny, nieusamodzielnienie się w Polsce uchodźców.

Odbiorcom działań ankietowanych podmiotów żyjącym w ubóstwie zdecydowanie najczęściej brakuje pieniędzy na **żywność**.

Wykres 10: rodzaje wydatków, na które najczęściej brakuje pieniędzy osobom żyjącym w ubóstwie ekonomicznym będącym odbiorcami działań podmiotów, które wzięły udział w ankiecie
(liczba podmiotów, które wybrały określoną odpowiedź)

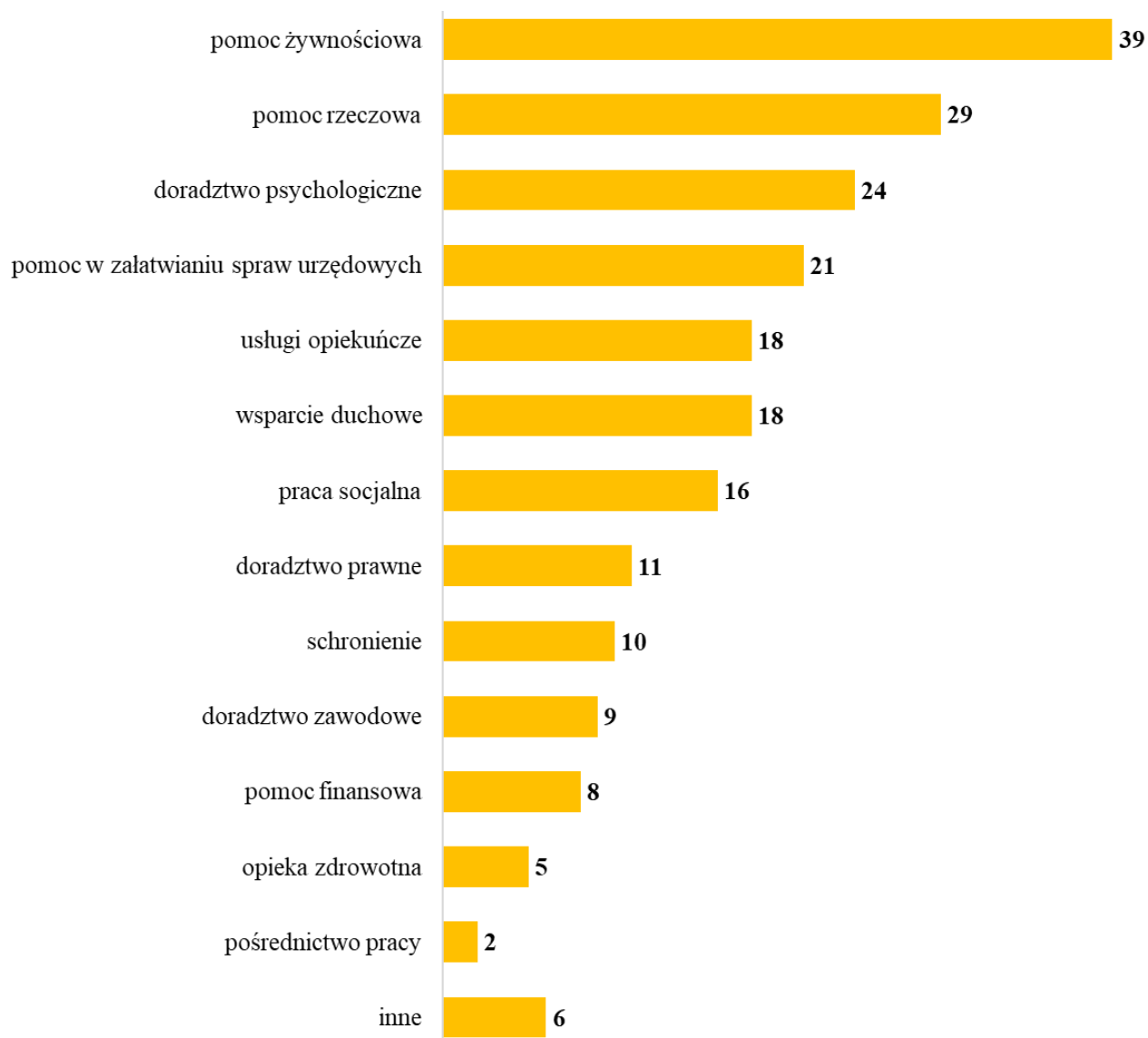

Źródło: opracowanie własne

W kategorii *inne* znalazły się następujące odpowiedzi: brakuje pieniędzy na podstawowe potrzeby, brakuje pieniędzy na bieżące funkcjonowanie, brakuje pieniędzy na wszystko.

Ankietowani proszeni byli o wskazanie wszystkich rodzajów wsparcia udzielanego osobom żyjącym w ubóstwie ekonomicznym. Okazało się, że najczęściej udzielają **pomocy żywnościowej**.

Wykres 11: rodzaje wsparcia udzielanego osobom żyjącym w ubóstwie ekonomicznym przez podmioty, które wzięły udział w ankiecie
(liczba wskazań, ankietowani mogli wybrać wiele odpowiedzi)

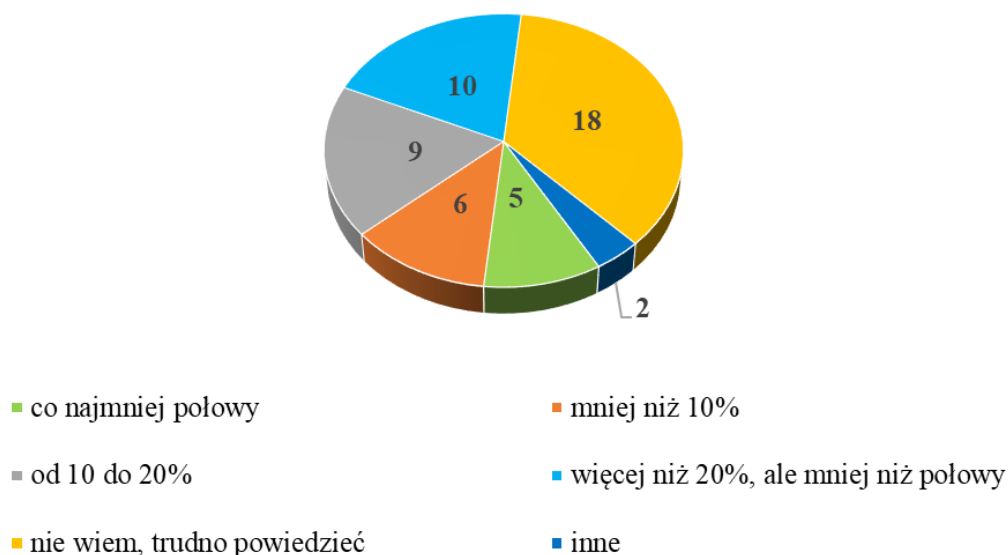

Źródło: opracowanie własne

W kategorii *inne* udzielono następujących odpowiedzi: aktywizacja społeczno-zawodowa, zatrudnienie, kursy językowe, wsparcie zakładania własnej firmy, integracja, całodobowa opieka specjalistyczna nad dzieckiem.

Ankietowani zostali zapytani, jakiej części mieszkańców Krakowa może dotyczyć ubóstwo ekonomiczne. Ponad 1/3 z nich nie była w stanie tego określić, pozostali mieli dość **zróżnicowane** opinie na ten temat.

Wykres 12: udział osób dotkniętych ubóstwem ekonomicznym wśród mieszkańców Krakowa (liczba podmiotów ankietowanych, które wybrały określoną odpowiedź)

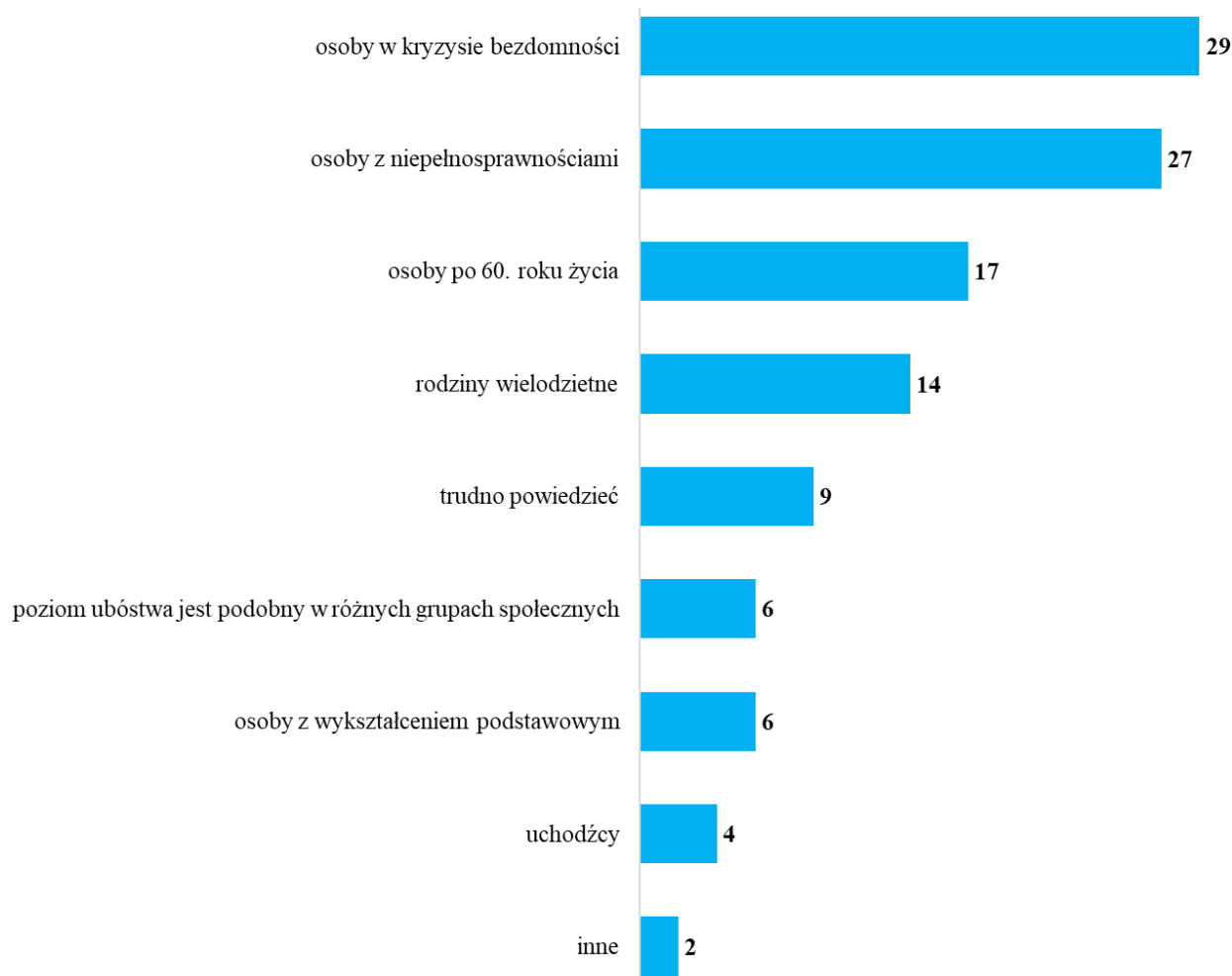
Źródło: opracowanie własne

W kategorii *inne* padły dwie odpowiedzi: uchodźców oraz w związku z wysoką inflacją będzie to coraz większa grupa.

Większość badanych (41) nie była w stanie wskazać dzielnic Krakowa, w których jest więcej osób żyjących w ubóstwie ekonomicznym niż w innych dzielnicach. Pozostali najczęściej wymieniali **Śródmieście** oraz **Podgórze, Nową Hutę** i Bieżanów – Prokocim.

Według badanych wśród mieszkańców Krakowa ubóstwo ekonomiczne dotyczy w szczególności **osób w kryzysie bezdomności** oraz **osób z niepełnosprawnościami**.

Wykres 13: grupy społeczne mieszkańców Krakowa, w których udział osób żyjących w ubóstwie ekonomicznym jest większy niż w innych
(liczba wskazań, anketowani mogli wybrać wiele odpowiedzi)

Źródło: opracowanie własne

W kategorii *inne* udzielone zostały następujące odpowiedzi: gospodarstwa domowe utrzymujące się z niezarobkowych źródeł dochodów, osoby bezrobotne.

26 podmiotów zna osoby, które są w trudnej sytuacji ekonomicznej i **nie korzystają z żadnej pomocy**, 14 nie zna takich osób, 10 nie było w stanie tego stwierdzić. Najczęstszym powodem niekorzystania przez takie osoby z pomocy jest wstyd, rzadziej brak wiedzy, gdzie uzyskać pomoc, niespełnianie kryteriów dochodowych oraz przyczyny zdrowotne.

Anketowani zostali również zapytani o to, co mogłoby pomóc osobom/rodzinom żyjącym w ubóstwie poprawić swoją sytuację ekonomiczną i/lub złagodzić jej negatywne skutki.

Pytanie miało charakter otwarty, stąd odpowiedzi były zróżnicowane. Zdecydowanie najczęściej badani wskazywali na **aktywizację zawodową i podjęcie zatrudnienia**. Rzadziej pojawiały się inne odpowiedzi:

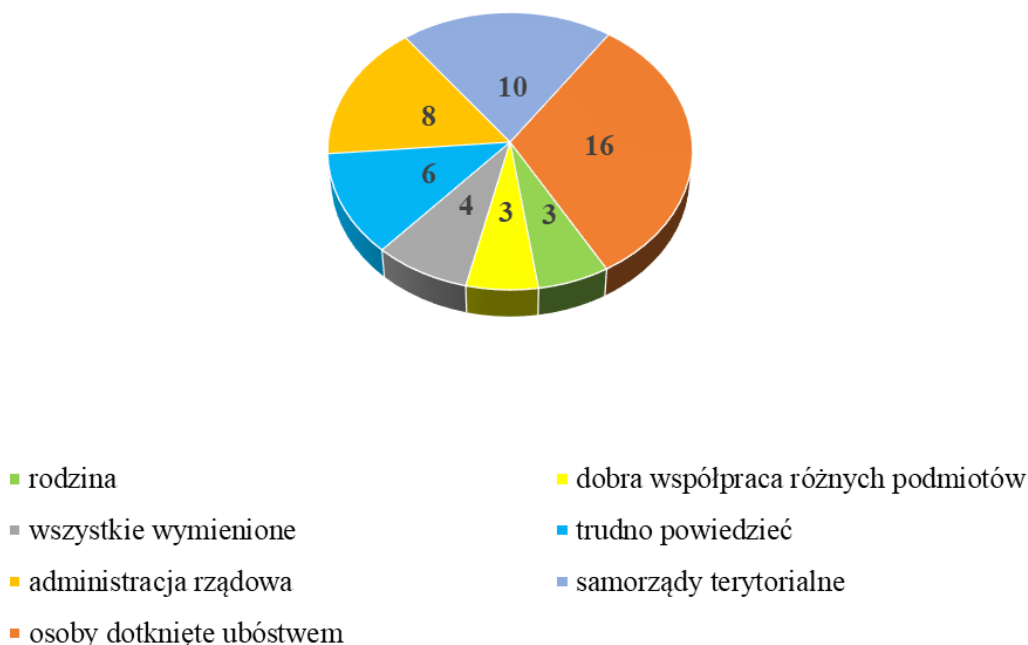
- wyższe emerytury i renty, wyższe wynagrodzenia,
- poprawa stanu zdrowia,
- wsparcie ze strony rodziny i sąsiadów,
- wsparcie żywnościowe,
- wsparcie ze strony miasta oraz organizacji pozarządowych.

Pojawiły się także pojedyncze, ale interesujące odpowiedzi, np.:

- zapewnienie preferencyjnych warunków w zakresie dostępu do mieszkania (preferencyjne kredyty, warunki najmu lub mieszkania komunalne),
- polityka społeczna odpowiadająca na realne nierówności społeczne; dostępność pomocy i jej dostosowanie do potrzeb, holistyczne podejście, uwzględniające pomoc społeczną i rynek pracy, dostępności opieki instytucjonalnej. itp.,
- nie ma jednej odpowiedzi na powyższe pytanie, gdyż przyczyny jakie tkwią u podstaw ubóstwa są różne; dostępność pomocy socjalnej jest jedną z możliwości pomagających łagodzić negatywne skutki i dążyć do poprawy sytuacji. Czynnikiem pozwalającym osobom/rodzinom żyjącym w ubóstwie poprawić swą sytuację ekonomiczną albo łagodzić jej negatywne skutki mógłby być również bezwarunkowy dochód podstawowy,
- empatia ze strony udzielających pomocy,
- wsparcie w formie np. bonów na konkretne artykuły (żywność, leki, środki czystościowe, dopłaty do mediów itp.),
- prawo do stosownego dochodu minimalnego i ochrony socjalnej, zapewnienie dostępu do wysokiej jakości usług (opieka społeczna, opieka zdrowotna, edukacja, mieszkanie, energia, woda, itp.), zapewnienie dobrych miejsc pracy oraz eliminację zjawiska niedostatku żywności i braku bezpieczeństwa żywnościowego.

Według ankietowanych poprawa sytuacji ekonomicznej osób żyjących w ubóstwie ekonomicznym zależy przede wszystkim od **samych zainteresowanych**, istotną rolę odgrywają w tym zakresie także samorządy terytorialne. Część badanych podkreślała, że poprawa sytuacji osób żyjących w ubóstwie zależy jednocześnie od nich samych oraz od różnych instytucji i organizacji, ankietowani zwrócili również uwagę na znaczenie dobrej współpracy osób żyjących w ubóstwie ekonomicznym, ich rodzin oraz instytucji i organizacji oferujących wsparcie.

Wykres 14: podmioty, od których przede wszystkim zależy poprawa sytuacji osób żyjących w ubóstwie ekonomicznym
(liczba podmiotów ankietowanych, które wybrały określoną odpowiedź)

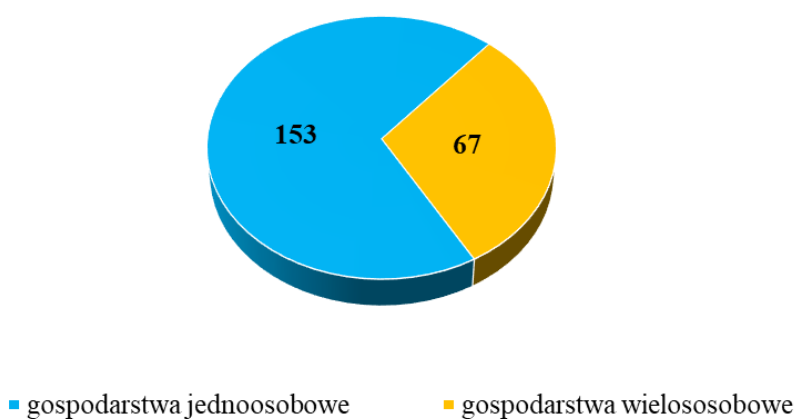
Źródło: opracowanie własne

Badani mieli również wskazać podmioty, których wsparcie koncentruje się na mieszkańcach Krakowa żyjących w ubóstwie ekonomicznym. Odpowiedzi były dość ogólne, w kilkunastu przypadkach pojawiły się bardziej konkretne odpowiedzi. Najczęściej ankietowani wymieniali Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej i jego placówki. Wśród organizacji pozarządowych wymieniane były najczęściej: Bank Żywności w Krakowie, Dzieło Pomocy Św. Ojca Pio, Caritas, Zupę na Plantach, Towarzystwo Pomocy im. św. Brata Alberta oraz Polski Czerwony Krzyż.

2.3. WYWIADY

W wywiadach uczestniczyło 220 osób dorosłych, w tym 110 kobiet i 110 mężczyzn. Ponad połowa badanych mieszka samotnie (153 osoby), w tym dwie osoby nie mają żadnego stałego miejsca pobytu, a 1 osoba zamieszkuje co prawda z mężem, ale prowadzi oddzielne gospodarstwo domowe.

Wykres 15: liczba badanych w podziale na gospodarstwa domowe jedno i wieloosobowe

Źródło: opracowanie własne

67 badanych zamieszkuje z inną osobą/osobami, najczęściej członkiem (członkami) rodziny. Większość wieloosobowych gospodarstw domowych liczy nie więcej niż 3 osoby.

Tabela 3: liczba gospodarstw domowych osób badanych w podziale na wielkość gospodarstwa domowego

Liczba osób w gospodarstwie domowym	Liczba gospodarstw domowych
2	20
3	20
4	10

5	13
6	0
7	1
8	2
9	1
Razem:	67

Źródło: opracowanie własne

W ponad połowie gospodarstw domowych (35) są osoby poniżej 18. roku życia, najczęściej jedna.

Tabela 4: liczba gospodarstw domowych osób badanych w podziale na liczebność osób poniżej 18. roku życia

Liczba osób poniżej 18. roku życia w gospodarstwach domowych	Liczba gospodarstw domowych
1	21
2	11
3	1
4	2
Razem:	35

Źródło: opracowanie własne

Wszyscy badani mieli ukończony 18. rok życia i wszyscy stwierdzili, że ich dochody (dochody ich gospodarstw domowych) nie wystarczą na zaspokojenie wszystkich podstawowych potrzeb.

Zarówno wśród kobiet, jak i mężczyzn najwięcej było osób w wieku poniżej 50 lat.

Tabela 5: liczba badanych kobiet w określonych przedziałach wiekowych

Przedział wiekowy	Liczba osób
Mniej niż 50 lat	52
50 lat skończone, ale nie więcej niż 60 lat	29
60 lat skończone, ale nie więcej niż 75 lat	25
Co najmniej 75 lat	4
Razem:	110

Źródło: opracowanie własne

Tabela 6: liczba badanych mężczyzn w określonych przedziałach wiekowych

Przedział wiekowy	Liczba osób
Mniej niż 50 lat	49
50 lat skończone, ale nie więcej niż 65 lat	36
65 lat skończone, ale nie więcej niż 75 lat	21
Co najmniej 75 lat	4
Razem:	110

Źródło: opracowanie własne

Średni miesięczny dochód osób mieszkających samotnie najczęściej był większy niż ustawowe kryterium ubóstwa, ale nie większy niż kryterium dochodowe przyjęte w Programie Operacyjnym Pomoc Żywnościowa na lata 2014-2020, czyli 1 707,2 zł.

Tabela 7: liczba osób badanych mieszkających samotnie w podziale na progi dochodowe

Średni miesięczny dochód netto osoby samotnej	Liczba osób
Nie przekracza 776,00 zł	45
Więcej niż 776,00, ale mniej niż 1 707,2 zł	77
Więcej niż 1 707,20, ale mniej niż 2 363,56 zł	13
Więcej niż 2 363,56 zł	19
Razem:	154

Źródło: opracowanie własne

Z 45 osób z dochodem nieprzekraczającym progu ustawowego 5 oświadczyło, że nie ma żadnych dochodów.

Osoby mieszkające samotnie najczęściej osiągają wskazany poziom dochodów **co najmniej od roku, ale nie dłużej niż 3 lata**, choć były wśród nich takie osoby, które w niedostatku ekonomicznym żyją od ponad 10 lat.

Tabela 8: liczba osób badanych mieszkających samotnie według okresu pozostawania w trudnej sytuacji ekonomicznej

Okres pozostawania w trudnej sytuacji ekonomicznej	Liczba osób
Krócej niż rok	28
Od roku, ale nie dłużej 3 lata	58
Od 3 lat, ale nie dłużej niż 5 lat	30
Od 5 lat, ale nie dłużej niż 10 lat	21
Od ponad 10 lat	15
Inny: od dawna	1
Razem:	153

Źródło: opracowanie własne

W przypadku osób w gospodarstwach domowych wieloosobowych także najczęściej wskazywany **przedział dochodowy** to przedział pomiędzy kryterium ustawowym a kryterium przyjętym w Programie Operacyjnym Pomoc Żywnościowa na lata 2014-2020, który w tym przypadku wynosi 1 320 zł.

Tabela 9: liczba gospodarstw domowych badanych osób w podziale na progi dochodowe

Średni miesięczny dochód netto na jedną osobę w gospodarstwie domowym	Liczba badanych osób
Nie przekracza 600,00 zł	9
Więcej niż 600,00, ale mniej niż 1 320,00 zł	36
Więcej niż 1 320,00, ale mniej niż 2 363,56 zł	18
Więcej niż 2 363,56 zł	4
Razem:	67

Źródło: opracowanie własne

Podobnie, jak w przypadku osób mieszkających samotnie, osoby mieszkające z co najmniej jedną osobą najczęściej osiągają wskazany poziom dochodów **ponad rok, ale nie dłużej niż trzy lata**.

Tabela 10: liczba gospodarstw domowych badanych osób według okresu pozostawania w trudnej sytuacji ekonomicznej

Okres pozostawania w trudnej sytuacji ekonomicznej	Liczba gospodarstw domowych
Krócej niż rok	10
Od roku, ale nie dłużej 3 lata	23
Od 3 lat, ale nie dłużej niż 5 lat	12

Od 5 lat, ale nie dłużej niż 10 lat	15
Od ponad 10 lat	6
Inny: długo	1
Razem:	67

Źródło: opracowanie własne

Badani zostali zapytani, jaka była **główna przyczyna obniżenia się ich dochodów** do obecnego poziomu. Proszeni byli o wskazanie jednej, najważniejszej, ale część z nich w odpowiedzi podała więcej niż jedną przyczynę, stąd w tabeli poniżej znajduje się liczba wskazań, a nie respondentów. Zdecydowanie najczęściej respondenci jako przyczynę obniżenia dochodów wskazali **chorobę**.

Tabela 11: główna przyczyna obniżenia dochodów według łącznej liczby wskazań

Główna przyczyna obniżenia dochodów	Liczba wskazań wśród osób mieszkających samotnie	Liczba wskazań wśród osób mieszkających z co najmniej 1 osobą	Razem
Choroba	57	18	75
Niepełnosprawność	23	9	32
Uzależnienie (alkohol, narkotyki)	29	2	31
Osiągnięcie wieku emerytalnego	11	9	20
Niezaradność życiowa	14	0	14
Opieka nad członkami rodziny	3	6	9
Macierzyństwo	0	5	5
Inne	25	21	46

Źródło: opracowanie własne

W kategorii *inne* padły zróżnicowane odpowiedzi, ale najczęściej były to:

- konflikty z prawem, pobyty w zakładzie karnym,
- utrata pracy z powodu pandemii,
- śmierć bliskiej osoby, osób,
- wzrost cen produktów i usług,
- utrata mieszkania.

Najczęściej wskazywanymi **głównymi źródłami dochodów** respondentów w chwili przeprowadzenia badania były **praca** oraz **zasiłki z pomocy społecznej**. W większości badani wskazywali po jednym źródle, ale kilka osób wskazało więcej niż jedno źródło dochodów.

Tabela 12: główne źródło dochodów według łącznej liczby wskazań

Główne źródło dochodów	Liczba wskazań wśród osób mieszkających samotnie	Liczba wskazań wśród osób mieszkających z co najmniej 1 osobą	Razem
Praca najemna (stosunek pracy, umowy cywilnoprawne)	41	25	66
Zasiłek z pomocy społecznej	45	13	58
Emerytura	23	16	39
Renta (inwalidzka lub rodzinna)	28	5	33
Zasiłek dla bezrobotnych	4	2	6
Brak dochodów	5	0	5
Działalność gospodarcza	1	3	4
Inne	6	5	11

Źródło: opracowanie własne

W kategorii *inne* najczęściej badani wskazali, że głównym źródłem ich dochodów są prace dorywcze, że nie posiadają dochodów lub że nie mają głównego źródła dochodów a sporadycznie korzystają z różnego rodzaju zasiłków lub wsparcia rodziny.

Mniej więcej połowa badanych mieszka w czterech **dzielnicach Krakowa**: Stare Miasto, Podgórze, Dębniki oraz Swoszowice.

Tabela 13: liczba badanych zamieszkujących poszczególne dzielnice Krakowa

Nazwa dzielnicy	Osoby mieszkające samotnie	Osoby mieszkające z co najmniej 1 osobą	Razem
Dzielnica I Stare Miasto	22	13	35
Dzielnica XIII Podgórze	22	9	31
Dzielnica VIII Dębniki	13	15	28
Dzielnica X Swoszowice	21	1	22
Dzielnica III Prądnik Czerwony	11	10	21
Dzielnica XVIII Nowa Huta	14	4	18
Dzielnica XI Podgórze Duchackie	13	3	16
Dzielnica XII Bieżanów-Prokocim	9	0	9
Dzielnica IV Prądnik Biały	3	3	6
Dzielnica V Krowodrza	2	4	6
Dzielnica II Grzegórzki	5	0	5
Dzielnica IX Łagiewniki-Borek Fałęcki	4	1	5
Dzielnica XV Mistrzejowice	4	0	4
Dzielnica XVI Bieńczyce	3	1	4
Dzielnica VI Bronowice	1	1	2
Dzielnica VII Zwierzyńiec	1	1	2
Dzielnica XIV Czyżyny	1	1	2
Dzielnica XVII Wzgórza Krzesławickie	1	0	1
Inna odpowiedź:	3	0	3

Źródło: opracowanie własne

Wśród osób mieszkających samotnie były trzy, które wybrały inną odpowiedź. Jedna stwierdziła, że mieszka w schronisku młodzieżowym na terenie Krakowa, dwie, co prawda przebywają w Krakowie, ale zamieszkują na stałe w gminach podkrakowskich: Wielkiej Wsi i Michałowicach.

Badani zostali także zapytani, **na co przede wszystkim nie wystarcza im pieniędzy**. Z reguły wybierali co najmniej 3 kategorie wydatków. Ponad 1/3 respondentów odpowiedziała, że nie wystarcza im na nic, czyli brakuje im pieniędzy w każdej z wymienionych kategorii wydatków.

Najczęściej wskazywane kategorie to: żywność, kultura i rekreacja, odzież i obuwie i zdrowie oraz odpowiedź: nie starcza mi na nic.

Tabela 14: kategorie wydatków, na które przede wszystkim brakuje pieniędzy osobom badanym według łącznej liczby wskazań

Kategoria wydatków	Liczba wskazań wśród osób mieszkających samotnie	Liczba wskazań wśród osób mieszkających z co najmniej 1 osobą	Razem
Żywność	53	32	85
Kultura i rekreacja	47	36	83
Odzież i obuwie	53	28	81
Zdrowie	50	29	79
Nie wystarcza mi na nic	64	14	78
Użytkowanie mieszkania (czynsz, media, podatki)	46	21	67
Wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego	40	26	66
Restauracje i hotele	33	15	48
Inne towary i usługi	27	8	35
Edukacja	16	6	22
Używki (alkohol, kawa, papierosy)	13	0	13
Transport	7	6	13

Łączność	1	0	1
----------	---	---	---

Źródło: opracowanie własne

W kategorii *inne towary i usługi* najczęściej respondenci podawali: wakacje z rodziną, kontakty z rodziną w innym mieście, kosmetyki, fryzjer.

Respondenci byli również pytani o to, jaki jest dla nich **najbardziej dotkliwy skutek** sytuacji ekonomicznej, w której się znajdują. Pytanie miało charakter otwarty, stąd też część osób na nie odpowiedziała. Większość udzieliła odpowiedzi, były one dość zróżnicowane. Zdecydowanie najczęściej wskazywanym skutkiem jest **niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych**. Badani mówili także dość często o:

- niemożności zaspokojenia innych niż podstawowe potrzeb, np. wyposażenia mieszkania, potrzeb kulturalnych, edukacji, rekreacji, możliwości własnego rozwoju,
- niemożności opłacenia leczenia, leków, rehabilitacji,
- pogarszającym się stanie zdrowia,
- braku samodzielnego mieszkania,
- niemożności zapewnienia należytej edukacji dzieci,
- braku pracy,
- złym samopoczuciu, wstydzie, upokorzeniach,
- stanach lękowych, depresjach,
- braku godnego życia,
- zadłużeniu.

W odpowiedziach pojawiały się także inne skutki, np.:

- niska samoocena,
- uzależnienie,
- brak samodzielności życiowej,
- marginalizacja społeczna,

- bezsilność,
- brak sensu życia,
- brak rodziny,
- brak oszczędności,
- brak poczucia bezpieczeństwa,
- samotność.

W celu **poprawienia swojej sytuacji ekonomicznej** badani do tej pory najczęściej **poszukiwali pracy, stałej lub dorywczej**. Pracy najczęściej poszukiwały osoby przed 50. rokiem życia oraz osoby, które żyły w trudnej sytuacji ekonomicznej krócej niż 3 lata.

Tabela 15: działania podejmowane przez badanych w celu poprawy swojej sytuacji ekonomicznej według łącznej częstości wskazań

Podejmowane działania	Liczba wskazań wśród osób mieszkających samotnie	Liczba wskazań wśród osób mieszkających z co najmniej 1 osobą	Razem
Szukanie stałej lub dorywczej pracy	87	41	128
Szukanie wsparcia instytucji publicznych	62	22	84
Podjęcie leczenia	71	9	80
Szukanie wsparcia Kościoła, organizacji społecznych	49	13	62
Szukanie wsparcia rodziny	18	13	31
Zmiana/podniesienie kwalifikacji zawodowych	15	13	28
Nie podejmowałam/łem żadnych działań	4	8	12
Podjęcie indywidualnej działalności gospodarczej	1	3	4
Inne	7	3	10

Źródło: opracowanie własne

W kategorii *inne* badani wymieniali najczęściej: nie podejmowałam/nie podejmowałem działań z uwagi na stan zdrowia lub z powodu spraw sądowych albo z powodu konieczności opieki nad dziećmi.

Z uwagi na to, że rozmówcy nadal żyją w niedostatku ekonomicznym zostali zapytani, **dlaczego działania, które podejmowali dotychczas nie przyniosły poprawy**. Pytanie miało charakter otwarty, część osób nie udzieliła na nie odpowiedzi, część stwierdziła, że tego nie wie. Większość jednak udzieliła odpowiedzi, były one zróżnicowane, ale zdecydowanie najczęściej badani twierdzili, że przyczyną nieskuteczności podejmowanych działań jest ich **stan zdrowia i/lub niepełnosprawność**.

Inne, dość często wymieniane powody to:

- depresje, stany lękowe, apatia,
- niski poziom wykształcenia i/lub kwalifikacji zawodowych,
- zbyt niska wartość wynagrodzeń i/lub świadczeń społecznych,
- inflacja, za którą nie nadąża poziom płac czy świadczeń społecznych,
- zadłużenie,
- tymczasowość podejmowanej pracy,
- trudności w godzeniu pracy z obowiązkami domowymi, w szczególności opieką nad dziećmi i chorymi członkami rodziny.

Niektórzy respondenci wymieniali również inne przyczyny tego, że podejmowane działania nie przyniosły poprawy ich sytuacji, np.:

- pandemia,
- uzależnienie,
- brak mieszkania,
- starość,
- pobyt w zakładzie karnym,
- konkurencja ze strony obywateli Ukrainy,
- nieuczciwość ze strony pracodawców.

Rozmówcy proszeni byli o **ocenę pomocy**, jaką otrzymali od różnych podmiotów. Większość z nich udzieliła odpowiedzi, z których wynikało, że najczęściej korzystali dotychczas ze wsparcia kilku różnych podmiotów. Badani mieli także ocenić uzyskaną pomoc, mając do dyspozycji ocenę pozytywną, negatywną lub odpowiedź trudno powiedzieć.

W tabeli poniżej zestawione zostały liczby osób, które korzystały z pomocy danego podmiotu oraz liczby osób, które pozytywnie i negatywnie oceniły uzyskane wsparcie. Najczęściej badani korzystali ze wsparcia **miejskich placówek pomocy społecznej, organizacji społecznych oraz Banku Żywności**.

Tabela 16: liczba badanych korzystających ze wsparcia wskazanych podmiotów oraz liczba oceniających to wsparcie pozytywnie i negatywnie

Rodzaj podmiotu	Liczba osób, które korzystały z pomocy	Liczba osób, które pozytywnie oceniły otrzymaną pomoc	Stosunek liczby osób, które pozytywnie oceniły pomoc do ogólnej liczby korzystających w procentach	Liczba osób, które negatywnie oceniły otrzymaną pomoc	Stosunek liczby osób, które negatywnie oceniły pomoc do ogólnej liczby korzystających w procentach
Placówki pomocy społecznej, np. Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej	151	116	77	23	15
Organizacje społeczne	143	135	94	4	3
Bank Żywności	142	131	92	3	2
Urząd Miasta	93	69	74	8	9
Kościół i organizacje kościelne	85	75	88	4	5
Rodzina	69	45	65	9	13
Urząd Pracy	60	28	47	25	42
Sąsiedzi	35	32	91	2	6

Miejsce Aktywności Mieszkańców	9	8	89	1	11
Centrum Aktywności Seniora	8	8	100	0	0
Rada/Zarząd Osiedla	6	4	67	1	17
Inne instytucje/organizacje	3	1	33	0	0

Źródło: opracowanie własne

Respondenci zostali zapytani, **co według nich pomogłoby poprawić ich sytuację ekonomiczną i/lub złagodzić jej negatywne skutki**. Pytanie miało charakter otwarty, ale badani dość chętnie na nie odpowiadali, jedynie 8 osób nie udzieliło odpowiedzi lub odpowiedziało, że nie wie. Odpowiedzi pozostałych były bardzo zróżnicowane, w części odnoszące się do otoczenia, w części do ich samych. Zdecydowanie najczęściej rozmówcy wskazywali, że tym, co mogłoby poprawić ich sytuację lub złagodzić jej skutki jest **praca**, najchętniej na umowę o pracę i dobrze płatna. Tę odpowiedź najczęściej wskazywały osoby mające mniej niż 50 lat oraz osoby pozostające w trudnej sytuacji ekonomicznej krócej niż 3 lata. Z kolei osoby mające więcej niż 50 lat oraz pozostające dłużej niż 5 lat w trudnej sytuacji ekonomicznej najczęściej wskazywali, że poprawę ich sytuacji mogą przynieść **opieka i pomoc w codziennym funkcjonowaniu**.

Respondenci dość często mówili również o:

- podwyższeniu wynagrodzeń i/lub świadczeń społecznych,
- poprawie stanu zdrowia,
- zatrzymaniu inflacji i/lub obniżeniu cen,
- podniesieniu kwalifikacji zawodowych, uzupełnieniu wykształcenia,
- większej pomocy z zewnątrz, od instytucji, organizacji, rodziny, sąsiadów,
- znalezieniu mieszkania.

Padły także inne odpowiedzi, np.:

- dodatkowe źródła dochodów,
- bezpłatna pomoc prawna,
- spłata zadłużenia,

- praca umożliwiającą godzenie życia zawodowego i rodzinnego,
- pomoc psychologiczna,
- wyjście z nałogu,
- asystenci osób niesamodzielnych,
- wygrana w totolotka.

Badani zapytani zostali o to, czy znają osoby, które są w trudnej sytuacji ekonomicznej i nie **korzystają z żadnej pomocy**, a jeżeli tak, to jak jest tego przyczyna. Okazało się, że mniej więcej ¼ rozmówców nie zna takich osób, pozostali stwierdzili, że znają takie osoby, a jako przyczynę niekorzystania z żadnej pomocy podawali najczęściej **wstyd** przed otoczeniem.

Tabela 17: liczba wskazań odpowiedzi udzielonych przez badanych dotyczących osób żyjących w trudnej sytuacji ekonomicznej i niekorzystających z żadnej pomocy oraz przyczyn niekorzystania przez nie ze wsparcia otoczenia

Odpowiedź	Liczba wskazań wśród osób mieszkających samotnie	Liczba wskazań wśród osób mieszkających z co najmniej 1 osobą	Razem
Znam takie osoby, wstydzą się korzystać z pomocy	64	28	92
Znam takie osoby, nie spełniają kryteriów dochodowych uzyskania pomocy	44	15	59
Znam takie osoby, nie wiedzą, gdzie można uzyskać pomoc	42	15	57
Znam takie osoby, nie spełniają innych kryteriów uzyskania pomocy	37	7	44
Znam takie osoby, nie są w stanie skorzystać z pomocy, np. z powodu choroby czy niepełnosprawności	25	9	34
Znam takie osoby, inna przyczyna:	8	5	13

Nie znam takich osób	28	27	55
----------------------	----	----	----

Źródło: opracowanie własne

Szansą na poprawę sytuacji wielu osób żyjących w niedostatku na obszarze rewitalizacji, może być **rewitalizacja** Miasta Krakowa. Dlatego rozmówcy zostali zapytani, czy słyszeli o niej. Wyraźna większość nic nie słyszała o rewitalizacji Krakowa.

Tabela 18: liczba badanych, którzy odpowiedzieli na pytanie o to, czy słyszeli o rewitalizacji Miasta Krakowa

Odpowiedź	Liczba osób mieszkających samotnie, które udzieliły odpowiedzi	Liczba osób mieszkających z co najmniej 1 osobą, które udzieliły odpowiedzi	Razem
Nie, nie słyszałam/tem	117	43	160
Tak, słyszałam/tem i wiem, na czym ona polega	20	15	35
Tak, słyszałam/tem, ale nie wiem na czym ona polega	16	9	25

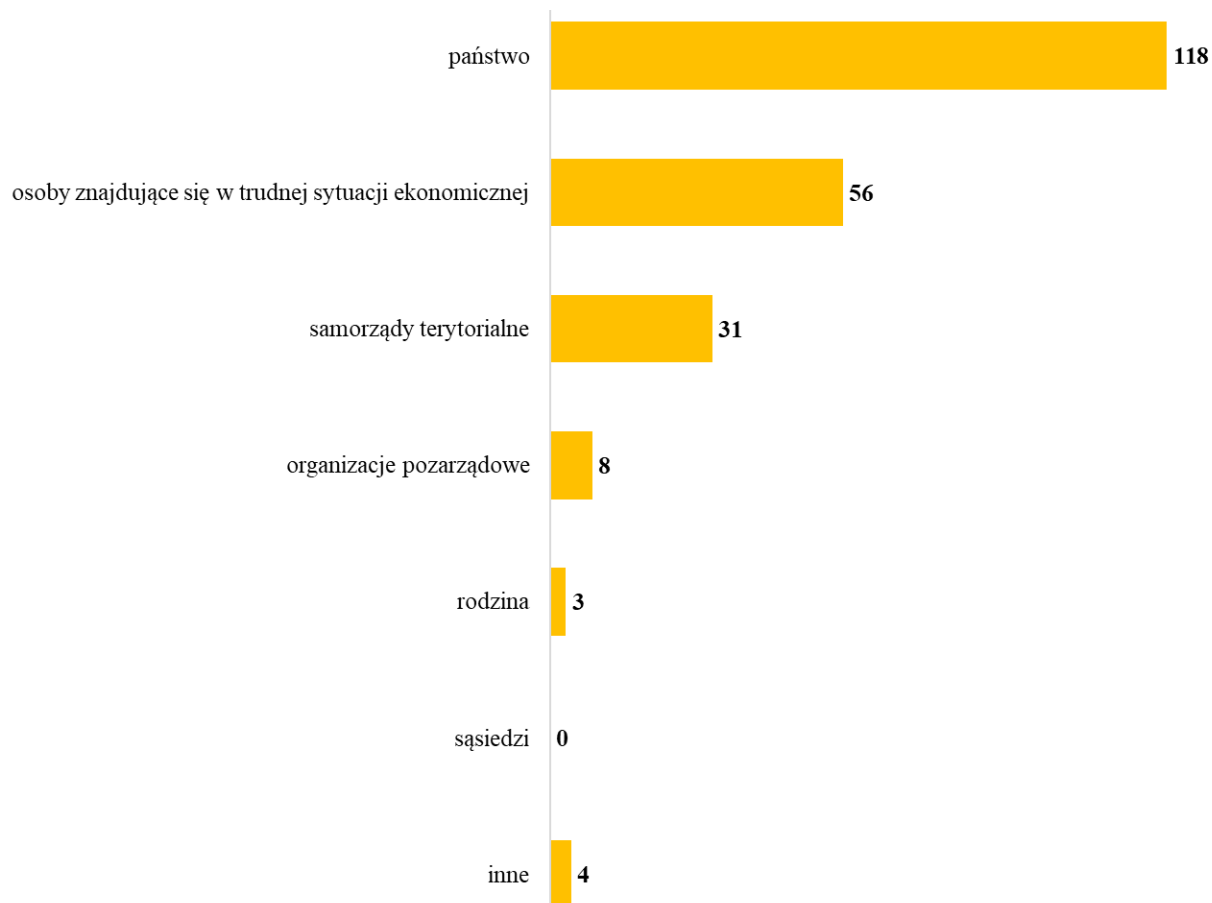
Źródło: opracowanie własne

O rewitalizacji słyszało cokolwiek 60 osób, a łącznie wśród badanych było 84 mieszkańców trzech dzielnic, w których prowadzone są działania rewitalizacyjne. Osoby, które słyszały o rewitalizacji w zdecydowanej większości mieszkały w dzielnicy Stare Miasto.

Według ponad połowy badanych **poprawa sytuacji ekonomicznej osób/rodzin w trudnej sytuacji ekonomicznej zależy przede wszystkim od państwa.**

Wykres 16: podmioty, od których przede wszystkim zależy poprawa trudnej sytuacji ekonomicznej osób/rodzin

(liczba badanych, którzy wskazali określoną odpowiedź)

Źródło: opracowanie własne

W kategorii *inne* padły 3 odpowiedzi, że to zależy od wielu podmiotów, 1, że głównie od MOPS w Krakowie.

W odpowiedzi na to pytanie pojawiły się wyraźne **różnice pomiędzy kobietami i mężczyznami**. Kobiety znacznie częściej niż mężczyźni wskazywały państwo, mężczyźni częściej niż kobiety wybierali odpowiedź *od samych osób znajdujących się w trudnej sytuacji ekonomicznej*.

Tabela 19: liczba badanych, którzy odpowiedzieli na pytanie o to, od kogo przede wszystkim zależy poprawa sytuacji ekonomicznej osób/rodzin w trudnej sytuacji ekonomicznej w podziale na kobiety i mężczyzn

Odpowiedź	Liczba badanych kobiet, które udzieliły odpowiedzi	Liczba badanych mężczyzn, którzy udzielili odpowiedzi
Od państwa	76	42
Od samych osób znajdujących się w trudnej sytuacji ekonomicznej	13	43
Od samorządów terytorialnych	12	19
Od organizacji pozarządowych	5	3
Od rodziny	3	0
Od sąsiadów	0	0
Inne	1	3

Źródło: opracowanie własne

Badani mieli możliwość sformułowania na koniec wywiadu własnych propozycji dotyczących tego, **co mogłoby pomóc mieszkańcom Krakowa będącym w trudnej sytuacji ekonomicznej**. Z tej możliwości skorzystało prawie 65 proc. respondentów formułując różnorodne propozycje, niekiedy dość radykalne, na przykład, aby się ludzie zbuntowali. Ale pojawiały się także dość interesujące odpowiedzi, np. ludzie żyjący w ubóstwie powinni organizować się i wspierać się na zasadzie samopomocy.

Najczęściej badani wymieniali potrzebę **większej empatii i otwartości** na problemy ludzi, przede wszystkim ze strony włodarzy i urzędników miejskich, ale również ze strony społeczeństwa oraz potrzebę lepszej, pełniejszej i łatwo dostępnej informacji o możliwościach uzyskania pomocy.

Dodatkowo dość często wskazywali na:

- konieczność zatrzymania inflacji,
- dostępną, bezpłatną pomoc prawną,
- niższe czynsze,
- niższe ceny biletów komunikacji miejskiej,
- stworzenie możliwości dostępnego, bezpłatnego leczenia,
- zwrócenie szczególnej uwagi na pomoc dzieciom,
- generalnie większą pomoc, zwłaszcza ze strony państwa.

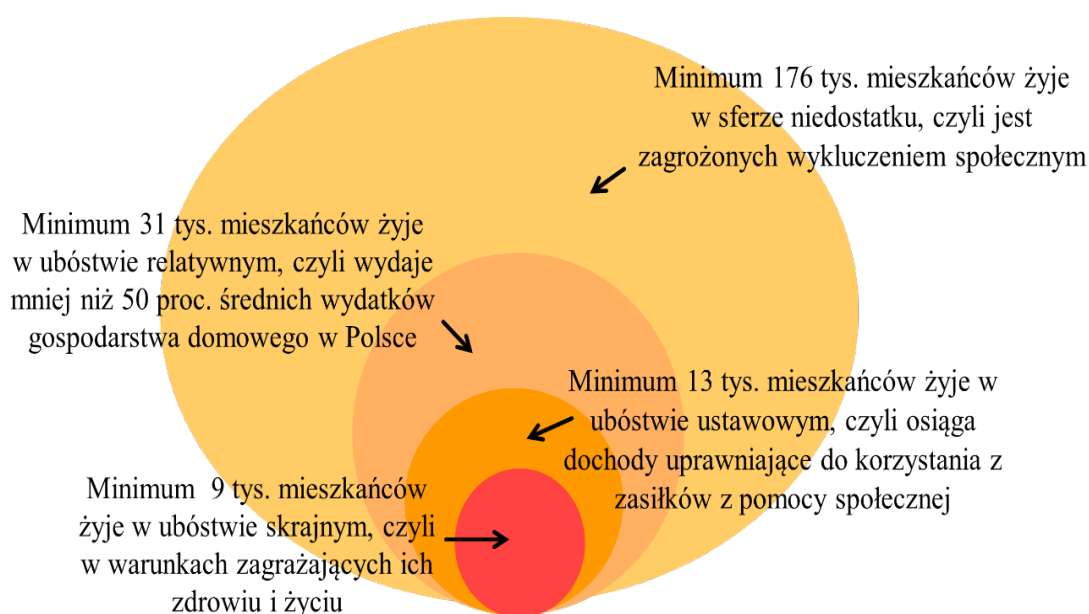
Padły także inne propozycje, np.:

- dostępne, bezpłatne doradztwo zawodowe i kursy zawodowe,
- najlepiej radzić sobie samemu,
- sam sobie nie radzę, to nie będę dawać rad innym,
- inni mnie nie interesują.

3. PODSUMOWANIE WYNIKÓW BADANIA

- ▶ Dokładna liczba mieszkank i mieszkańców Krakowa żyjących w trudnej sytuacji ekonomicznej jest nieznana, ponieważ takie dane nie są na bieżąco zbierane. Można jedynie w przybliżeniu próbować ją określić na podstawie danych ogólnopolskich i wyników przeprowadzonego badania. Zaokrąglając szacunki do pełnych tysięcy, liczbę mieszkańców Krakowa żyjących w niedostatku, nazywanej **sferą wykluczenia społecznego**, można określić na minimum **176 tys.**, czyli ok. **22,5 proc.** populacji Krakowa. W najgorszej sytuacji ekonomicznej, zagrażającej zdrowiu i życiu, czyli w **ubóstwie skrajnym** żyje minimum **9 tys.** Krakowianek i Krakowian.

Rysunek 3: Szacowane na podstawie przeprowadzonego badania minimalne liczby mieszkańców Krakowa żyjących w poszczególnych rodzajach ubóstwa i niedostatku

Źródło: opracowanie własne

- ▶ W 2022 i 2023 roku liczba mieszkańców Krakowa w trudnej sytuacji ekonomicznej, w tym żyjących w ubóstwie skrajnym, **będzie się zwiększać**, przede wszystkim z powodu szybko i nieproporcjonalnie do wzrostu dochodów gospodarstw domowych rosnących kosztów utrzymania. Opierając się na przewidywaniach ekspertów, można szacować, że

w 2023 roku mieszkańców Krakowa żyjących w trudnej sytuacji ekonomicznej będzie co najmniej **195 tys.**, a żyjących w ubóstwie skrajnym co najmniej **14 tys.**

- ▶ Z przeprowadzonego badania wyłania się dość spójny obraz uwarunkowań ubóstwa, jego przyczyn i skutków.
- ▶ **Ryzyko ubóstwa ekonomicznego** wśród mieszkanek i mieszkańców Krakowa zwiększa:
 - utrzymywanie się z niezarobkowych źródeł dochodów (zasiłki z pomocy społecznej, renty, stypendia),
 - niski poziom wykształcenia (co najwyżej gimnazjalny),
 - wielodzietność (co najmniej trójka dzieci do 17. roku życia),
 - choroba i niepełnosprawność,
 - zamieszkiwanie na obszarach zdegradowanych, w szczególności w dzielnicach: Stare Miasto, Podgórze i Nowa Huta.
- ▶ **Rzadziej niż innych grup społecznych** ubóstwo ekonomiczne dotyka osób:
 - z wyższym wykształceniem,
 - emerytów,
 - nieposiadających dzieci,
 - pracujących na własny rachunek.
- ▶ Jest również grupa **osób w kryzysie bezdomności**, na tle innych grup mieszkańców niezbyt liczna, ale w szczególności narażona na ryzyko ubóstwa. Są także **osoby starsze**, która jako grupa społeczna nie są na tle innych szczególnie zagrożone ubóstwem, ale wśród nich są osoby o niskich dochodach, w przypadku których ryzyko ubóstwa jest wysokie.
- ▶ **Bezpośrednia przyczyna ubóstwa ekonomicznego** to z reguły wynik co najmniej jednej z poniższych sytuacji:
 - brak pracy,
 - praca przynosząca dochody niewystarczające do zaspokojenia potrzeb,
 - świadczenia społeczne niewystarczające do zaspokojenia potrzeb,

- brak źródeł dochodów,
 - koszty utrzymania wyższe niż przeciętne w gospodarstwie domowym, co wynika na przykład z choroby, niepełnosprawności czy wielodzietności,
 - koszty utrzymania rosnące szybciej niż wynagrodzenia czy świadczenia społeczne, czego powodem jest wysoka inflacja.
- ▶ Utrata pracy i/lub niemożność jej podjęcia spowodowane są różnymi **pośrednimi przyczynami**, które dość często skutkują jednocześnie większymi wydatkami niż w przeciętnym gospodarstwie domowym. Wśród mieszkańców Krakowa żyjących w ubóstwie ekonomicznym do przyczyn pośrednich należy najczęściej **choroba i niepełnosprawność**. Obie te przyczyny są powodem utraty pracy, niemożności jej znalezienia lub podjęcia, generują także dodatkowe koszty związane z leczeniem i rehabilitacją. Inne często występujące przyczyny pośrednie ubóstwa to **niezaradność życiowa** oraz **uzależnienie**.
- ▶ Wywiady przeprowadzone w ramach badania pokazały, że każda osoba i każda rodzina to **splot indywidualnych uwarunkowań, możliwości i ograniczeń**. W wielu przypadkach przyczyny utraty pracy i/lub niemożności jej podjęcia kumulują się, np. niepełnosprawność i niezaradność życiowa, choroba i uzależnienie. Pojawiają się także inne problemy, np. utrata pracy czy pogorszenie zdrowia na skutek **pandemii**, konflikty z prawem czy wejście w spiralę zadłużenia.
- ▶ **Skutki** ubóstwa ekonomicznego, podobnie jak jego przyczyny, są zróżnicowane, ale wyraźnie **nasilają się w czasie, generują nowe problemy i pogłębiają dotychczas istniejące**.
- ▶ Bezpośrednim skutkiem życia w ubóstwie ekonomicznym jest **ograniczenie wydatków**, najczęściej na żywność, odzież i obuwie, leki i leczenie oraz wydatków mieszkaniowych. Dla osób w trudnej sytuacji ekonomicznej dotkliwie jest także ograniczenie wydatków na kulturę i rekreację, a w rodzinach, w których są dzieci do 17. roku życia - wydatków na opiekę nad dziećmi i ich edukację.
- ▶ Ograniczenie wydatków na zaspokajanie podstawowych potrzeb powoduje **obniżenie poziomu jakości życia** osób i rodzin, w przypadku osób żyjących w ubóstwie skrajnym w stopniu zagrażającym ich zdrowiu i życiu.

- ▶ Skutki pośrednie ubóstwa ekonomicznego to przede wszystkim **pogorszenie się kondycji psychicznej** polegające na obniżonej samoocenie, braku poczucia bezpieczeństwa, braku motywacji do życia, stanach lękowych, depresjach a nawet zaburzeniach psychicznych. Słaba kondycja psychiczna w połączeniu z ograniczonymi wydatkami dość często pogłębia dotychczasowe problemy, np. choroby, uzależnienia czy konflikty z prawem zmniejszając dodatkowo szanse tych osób na poprawę swojej sytuacji.
- ▶ Ubóstwo ekonomiczne generuje także nowe problemy, np. **osłabia relacje rodzinne**, rodzi **ostracyzm ze strony otoczenia**, np. sąsiadów, skutkuje eksmisjami i bezdomnością, jest przyczyną **wykluczenia energetycznego, kulturowego, cyfrowego i edukacyjnego**.
- ▶ Mieszkanki i mieszkańcy Krakowa żyjący w trudnej sytuacji ekonomicznej korzystają najczęściej ze wsparcia **Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej** oraz związanych z nim placówek prowadzonych przez Miasto oraz przez organizacje pozarządowe i podmioty kościelne. Pomoc społeczna oferuje tym osobom najczęściej różnego rodzaju zasiłki, pomoc żywnościową, rzeczową oraz pracę socjalną. Korzystają z niej z reguły osoby znajdujące się w ubóstwie skrajnym i ustawowym.
- ▶ Osoby żyjące w ubóstwie ekonomicznym najczęściej korzystają z pomocy społecznej, ale głównie z zasiłków i pomocy żywnościowej, a więc wsparcia o charakterze **osłonowym**, które łagodzi skutki życia w trudnej sytuacji ekonomicznej, ale w niewielkim stopniu służy jej poprawie. Wyjście z ubóstwa to przede wszystkim **aktywizacja i reintegracja społeczno-zawodowa**, ale korzysta z niej tylko niewielka część osób będących beneficjentami pomocy społecznej.
- ▶ Osoby poszukujące pracy oraz osoby bezrobotne, najczęściej żyjące w ubóstwie relatywnym, korzystają ze wsparcia **Grodzkiego Urzędu Pracy w Krakowie**, który poza miejscami pracy zgłaszanymi przez pracodawców, oferuje różne formy aktywizacji zawodowej (kursy, szkolenia, staże, doradztwo zawodowe). Z przeprowadzonego badania wynika jednak, że wsparcie Urzędu Pracy dla osób żyjących w ubóstwie ekonomicznym jest skuteczne w ograniczonym zakresie. Najczęściej wynika to z dodatkowych problemów tych osób: choroby, niepełnosprawności, uzależnienia, problemów psychicznych oraz niskiej motywacji do podjęcia pracy. W przypadku osób żyjących w rodzinach z dziećmi pojawia się także problem pogodzenia obowiązków zawodowych i rodzinnych.

- ▶ Aktywizacja i reintegracja społeczna, obywatelska oraz zawodowa osób będących w trudnej sytuacji ekonomicznej, mieszkających na obszarze rewitalizacji, jest prowadzona w ramach **Miejskiego Programu Rewitalizacji Krakowa**. Dotychczas jednak realizacja programu skoncentrowana była głównie na działaniach w obrębie infrastruktury i przestrzeni publicznej. Działania skierowane do osób w trudnej sytuacji ekonomicznej były podejmowane, ale stanowiły niewielką część wszystkich przedsięwzięć i były realizowane głównie przez jednostki miejskie. Współpraca różnych jednostek Miasta Krakowa jest oczywiście uzasadniona szerokim zakresem działań podejmowanych w ramach procesu rewitalizacji, ale udział w tych działaniach organizacji pozarządowych czy placówek kościelnych był dotychczas ograniczony.
- ▶ Większość mieszkanki i mieszkańców Krakowa znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej korzysta z pomocy **organizacji pozarządowych i placówek kościelnych**. W dużej części jest to, podobnie jak w przypadku pomocy społecznej, wsparcie o charakterze **oślonowym**, uzupełniające ofertę MOPS lub realizowane na jego zlecenie. Organizacje i placówki kościelne oferują najczęściej wsparcie żywnościowe, rzeczowe, pomoc psychologiczną, pomoc w załatwianiu codziennych spraw. Rzadziej w ich ofercie znajdują się działania aktywizujące społecznie i zawodowo osoby żyjące w ubóstwie.
- ▶ Badanie pokazało, że organizacje pozarządowe i placówki kościelne stosują **różne kryteria i formy udzielania wsparcia**. Podmioty publiczne i niepubliczne mają **ograniczoną wiedzę o ofercie innych podmiotów**, co potwierdziły nie tylko wyniki ankiety, ale także opinie osób żyjących w ubóstwie. Współpraca pomiędzy podmiotami niepublicznymi, poza współpracą z Bankiem Żywności dystrybuującym organizacjom żywność, jest **okazjonalna i ograniczona podmiotowo**.
- ▶ Mieszkańcy Krakowa żyjący w ubóstwie ekonomicznym dość **rzadko korzystają ze wsparcia sąsiadów**, co w jakiejś mierze wynika z tego, że sąsiedzi albo nie dostrzegają problemu ubóstwa albo mają negatywny stosunek do osób nim dotkniętych. Bardzo rzadko osoby żyjące w ubóstwie korzystają ze wsparcia **jednostek pomocniczych** Miasta Krakowa.
- ▶ Badane podmioty publiczne i niepubliczne najczęściej wskazywały, że odpowiedzialność za poprawę swojej sytuacji ponoszą przede wszystkim **osoby żyjące w trudnej sytuacji ekonomicznej**, natomiast ci ostatni najczęściej twierdzili, że odpowiada za to **państwo**,

przy czym taką opinię prawie dwa razy częściej niż mężczyźni wyrażały kobiety. Podobnego zdania jest większość Polek i Polaków.

- ▶ Badanie potwierdziło, że są mieszkańcy Krakowa znajdujący się w trudnej sytuacji ekonomicznej, którzy **nie korzystają z żadnego wsparcia**. Najczęściej powodem jest wstyd przed otoczeniem i/lub brak informacji jaka pomoc, gdzie i na jakich warunkach jest udzielana.
- ▶ To co w świetle przeprowadzonego badania mogłoby najskuteczniej poprawić sytuację osób będących w trudnej sytuacji ekonomicznej to przede wszystkim:
 - **praca**, oczywiście w przypadku tych osób, którzy są w stanie pracować,
 - pomoc psychologiczna, wsparcie duchowe,
 - aktywizacja i reintegracja społeczna i zawodowa, doradztwo zawodowe, podnoszenie kwalifikacji zawodowych i pomoc w znalezieniu zatrudnienia,
 - miejsca pracy połączone z reintegracją społeczno-zawodową pracowników, wsparciem ich leczenia i/lub rehabilitacji, umożliwiające godzenie pracy z obowiązkami rodzinnymi,
 - bezpłatny dostęp do możliwości leczenia, rehabilitacji,
 - pomoc w znalezieniu taniego mieszkania, zwłaszcza w przypadku młodych ludzi,
 - pomoc i doradztwo prawne, bo wiele problemów osób żyjących w ubóstwie wiąże się z prawem,
 - szersza oferta wsparcia ze strony otoczenia (państwa, Miasta Krakowa, podmiotów niepublicznych, jednostek pomocniczych, sąsiadów), lepiej dostosowana do indywidualnych możliwości i potrzeb osób w trudnej sytuacji ekonomicznej.
- ▶ Osoby żyjące w ubóstwie ekonomicznym oczekują także większej **empatii i zrozumienia** ze strony otoczenia, w tym w szczególności osób w instytucjach oraz organizacjach udzielających im wsparcia.

- ▶ Wnioski i rekomendacje z badania dotyczące mającego powstać programu wsparcia dla mieszkanki i mieszkańców Krakowa żyjących w trudnej sytuacji ekonomicznej zostały zawarte w **Diagnozie sytuacji mieszkańców Krakowa żyjących w ubóstwie ekonomicznym** dostępnej na stronie internetowej Banku Żywności w Krakowie: <https://krakow.bankizywnosci.pl>

Bank Żywności w Krakowie działa od 25 lat. Od powstania zebrał ponad 75 milionów kg produktów spożywczych o wartości 300 mln zł. Zebrana żywność, za pośrednictwem ponad 200 organizacji partnerskich, trafia każdego miesiąca do ponad 60 tysięcy osób w Krakowie i Małopolsce znajdujących się w ciężkiej sytuacji życiowej i materialnej.